

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

22

Monumenteista tanssiaskeliin

Taiteiden ja kulttuurin
Viipuri 1856–1944

TOIM.
ANNA RIPATTI JA NUPPU KOIVISTO

Kannen kuva: Viktor Svaetichinin maalaus Vesiportinkatu ja kellotorni (1905).

Kuva: Lahden historiallinen museo: VHM ryhmä L: LHMVHMLT9115:303.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 22

Monumenteista tanssiaskeliin – Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944

Toimittaneet:

Anna Ripatti (osan toimittaja)

Nuppu Koivisto (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

SBN 978-952-69280-4-3 (sid.)

ISBN 978-952-69280-5-0 (PDF)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2020, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 300 kpl

Ensimmäinen painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Richard Faltin ja Viipurin taidemusiikki-elämän rakentuminen 1856–1869

Viipuri kuului pohjoissaksalaisen musiikkikulttuurin piiriin jo 1600-luvulta lähtien, ja kaupungissa toimi 1600- ja 1700-luvuilla useita saksalaissyntyisiä urkureita, muun muassa Daniel Friderici ja Detleff Hunnius. Säveltäjä, urkuri, kapellimestari ja musiikkipedagogi Richard Faltin (1835–1918) oli 1800-luvun puolivälissä avainhenkilö Viipurin saksalaisen musiikkikulttuurin jatkumossa.¹ Vaikka Viipurin 1800-luvun kulttuurielämää on tutkittu monen taiteenlajin alalta,² taidemusiikin tutkimus on jäänyt melko vähäiselle huomiolle.³ Artikkelini täydentää osaltaan tätä aukkoa ja on samalla yksi Richard Faltinin elämää käsittelevän väitöskirjani neljästä artikkelista.

Saksalaissyntyinen Faltin muutti Leipzigista Viipuriin vuonna 1856 ja Viipurista edelleen Helsinkiin vuonna 1869. Tarkastelen tässä artikkelissa Faltinin musiikillista toimijuutta ja sen merkitystä Viipurin taidemusiikkielämän kehittymiselle vuosien 1856 ja 1869 välisenä aikana. Mitkä olivat Faltinin musiikillisen toimijuuden motiivit ja pyrkimykset? Mitkä olivat yleiset toimijuutta määrittelevät ehdot Viipurin musiikkielämän kehittymiselle? Näiden kysymysten lisäksi peilaan Faltinin Viipurin-aikaa koskevia primäärilähteitä aiempiin aihetta käsitteleviin kirjoituksiin.

Artikkelini metodologinen lähestymistapa on yhdistelmä musiikkitieteellistä ja kulttuurihistoriallista tutkimusta. Kulttuurisen musiikintutkimuksen ominaispiirre on tarkastella musiikkia sen kulttuurisessa kontekstissa,⁴ samoin kuin kulttuurintutkimus yleisesti tarkastelee tiedon rakentumista aikaan ja paikkaan liittyvänä prosessina.⁵ Tutkimani ajanjakson kulttuurisia taustatekijöitä olivat muun muassa Suomen asema Venäjän suuriruhtinaskuntana, useiden eri kansallisuuksien rinnakkainen yhteiselo Viipurissa sekä kielikysymyksen polarisoituminen Suomessa 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Henkilön toimijuutta tutkittaessa on tärkeää tarkastella myös 1800-luvun sääty-yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden yksilölle mahdollistamaa toimintakontekstia sekä sitä, miten toiminnasta kerrotaan.⁶ Yhteisöllisyys, sosiaaliset verkostot ja pyrkimys nähdä yksilö osana laajempaa sosiaalista ja kulttuurista yhteisöä ovat biografiasuuntautuneen nykytutkimuksen keskiössä.⁷ Koska ensisijainen tehtäväni on selvittää Faltinin konkreettista musiikillista toimintaa, en kuitenkaan rajaa

tulkintaani tiukasti minkään tietyn aiheen ympärille, vaan keskityn lähdeaineistosta nouseviin teemoihin ilman etukäteen tehtyä hierarkkista arvottamista.⁸

Jukka Sarjala opastaa teoksessaan *Miten tutkia musiikin historiaa?*, että lähteiden etsintä ja niihin perehtyminen eivät ole musiikinhistoriallisen tutkimuksen esivaihe, vaan osa itse tutkimusta.⁹ Kansalliskirjastossa sijaitseva Richard Faltin -arkisto ja Richard Faltinin yli tuhannen niteen tieteellinen kirjasto sisältävät valtavan määrän aineistoa: muun muassa Faltinin päiväkirjoja, kirjeitä, todistuksia ja muita henkilökohtaisia dokumentteja, konserttiohjelmaa, sävellyskäsikirjoituksia, oppikirjoja, musiikkitieteellistä kirjallisuutta, nuottijulkaisuja ja musiikkiaikakauslehtiä. Faltinin toimintaa Viipurissa valottavat ennen kaikkea Faltinin omat muistelmakirjoitukset, konserttiohjelmat, sävellyskäsikirjoitukset sekä kirjeet.

Faltinin kirjekokoelma sisältää noin 4000 kirjettä, jotka ovat pääosin saksan- ja ruotsinkielisiä. Suuri ongelma tutkijan kannalta on niiden vaikealukuisuus: Faltin kirjoitti etenkin nuoruusvuosinaan kirjeensä niin pienellä käsialalla, että niistä on usein lähes mahdotonta saada selvää, vaikka koukeroista 1800-luvulla käytettyä saksalaista kirjoitusasua muutoin onnistuisikin lukemaan. Mustekynällä molemmin puolin paperia kirjoitetut kirjeet ovat myös usein muuttuneet lukukelvottomiksi joko musteen tai paperin – tai kummankin – reagoimissa ajan kulkuun. Faltinin tytär Elisabeth Hjelt (os. Faltin, 1864–1944) on kuitenkin kirjoittanut muistelmakopioiden lisäksi kirjoituskoneella puhtaaksi kymmeniä, ellei satoja perheenjäsenten välisiä kirjeitä vuosikymmenten varrelta.¹⁰ Kirjeet olivat sata vuotta sitten kaiken todennäköisyyden mukaan paljon luettavammassa kunnossa kuin nykyään, ja siinä mielessä myös Elisabeth Hjeltin puhtaaksikirjoittamat tekstit vaikuttavat luotettavilta lähteiltä.

Arkistolähteiden lisäksi käytän primäärilähteinäni kohdeajan sanomalehtiä, esimerkiksi Viipurissa ilmestyneitä lehtiä *Wiburgs Wochenblatt*, *Wiborgs Annonce Blad*, *Sanan-Lennätin*, *Wiborg*, *Otava*, *Wiborgs Tidning* ja *Ilmarinen*,¹¹ mutta myös muualla Suomessa ilmestyneitä sanomalehtiä ja niiden kirjoituksia Viipurin musiikkielämästä. Sanomalehdillä oli 1800-luvulla usein pelkkää tiedonvälitystä suurempi rooli: monet lehdet profiloituivat edustamaan esimerkiksi tiettyjä kielitai kansallisuusryhmittymiä, ja toimittajat ja lehtikriitikot pyrkivät kirjoituksillaan aktiivisesti ohjaamaan kulttuurielämän kehitystä toivomaansa suuntaan.¹²

Kaksi Viipurin taidemusiikkielämää ja sen kehitystä 1800-luvun puolivälissä esittelevää teosta käsittelevät laajemmin myös Faltinin musiikillista toimijuutta Viipurissa. Nämä teokset ovat Karl Flodin ja Otto Ehrströmin Faltin-elämäkerta *Richard Faltin och hans samtid* (1934) sekä Karl Hällströmin ja Esther Höckertin kokoama, vuonna 1941 valmistunut käsikirjoitus ”Blad ur musiklivets historia i Wiborg på 1800-talet”.

Karl Flodinin ja Otto Ehrströmin Faltin-elämäkerrassa käsitellään tämän Viipurin vuosia noin 50 sivun verran. Karl Flodin oli omana aikanaan tunnettu musiikkikirjailija ja -kriitikko, jota on pidetty Suomen ensimmäisenä ammattimaisena musiikkikriitikkona. Lisäksi Flodin oli säveltäjä, joka oli opiskellut Helsingissä Faltinin johdolla musiikinteoriaa, pianonsoittoa ja sävellystä, ja opiskeli myöhemmin myös Leipzigin konservatoriossa. Flodinin kuoleman jälkeen Faltin-elämäkerran kirjoitti loppuun säveltäjä ja musiikkikirjailija Otto Ehrström. Hän kertoo kirjan alkupuheessa, että elämäkerta sisältää Faltinin omia, tarkkoja kuvauksia asioista. Tällä viitataan epäilemättä Faltinin kirjoittamaan muistelmakäsikirjoitukseen, jota säilytetään Kansalliskirjaston Richard Faltin -arkistossa: Faltin kirjoitti vuodesta 1910 alkaen noin 300 sivua seikkaperäisiä muistelmia elämänsä varrelta.¹³ Flodinin ja Ehrströmin teos vaikuttaisi sisältävän jonkin verran myös Faltinin muistelmiin perustumattomia kuvauksia – todennäköisesti Faltinilta haastattelujen ja keskustelujen kautta saatua muistitietoa¹⁴.

Hällströmin ja Höckertin teosta ei ole julkaistu, vaan se on saatavilla käsikirjoituksena Kansalliskirjastossa.¹⁵ Hällströmin aloittama ja Höckertin loppuun kirjoittama lähes 250-sivuinen käsikirjoitus esittelee Viipurin musiikkielämää vuodesta 1823 vuoteen 1897. Faltinin vuosiin 1856–1869 ajoittuva musiikillinen toiminta Viipurissa on esitetty osana kaupungin musiikkielämää ja kattaa noin kolmanneksen käsikirjoituksen sivumäärästä. Sekä Hällström että Höckert opiskelivat 1880-luvulla Helsingin musiikkiopistossa (perustettu 1882, nykyinen Taideyliopiston Sibelius-Akatemia), jossa myös Faltin toimi opettajana. Koska Faltin työskenteli vuodesta 1871 alkaen myös Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston (nykyinen Helsingin yliopisto) musiikinopettajana, Faltinin ja Ylioppilaskunnan Laulajien perustajiin (1883) kuuluneen Hällströmin tiet kohtasivat myös yliopistolla. Hällströmin kirjoitustyö katkesi varhaiseen kuolemaan vuonna 1917. Siihen mennessä hän oli ehtinyt julkaista keräämistään materiaalista ainoastaan *Valvoja*-lehdessä vuonna 1915 ilmestyneen lyhyehkön tiivistelmän ”Richard Faltin Viipurissa”.¹⁶ Höckert puolestaan kertoo käyttäneensä ”Blad ur musiklivets historia i Wiborg på 1800-talet” -käsikirjoitusta valmiiksi kirjoittaessaan lähteenään Hällströmin keräämän aineiston ohella Flodinin ja Ehrströmin Faltin-elämäkertaa.¹⁷

Lähdekriittisesti tarkasteltuna sekä Flodinin ja Ehrströmin että Hällströmin ja Höckertin teokset ovat ongelmallisia: tekstit ovat monien yksityiskohtien osalta varsin tarkkoja, ja ne ovat mitä ilmeisimmin kirjoitettu Faltinin omien muistelmien ja ajan sanomalehtikirjallisuuden, ehkä myös Faltinin haastattelujen, pohjalta. Koska alkuperäisiä lähteitä ei kuitenkaan ole merkitty, teoksia ei nykypäivän kriteerien pohjalta voida pitää varsinaisena tieteellise-

nä tutkimuskirjallisuutena. Ne ovat kuitenkin tärkeä osa Faltin-tutkimuksen vuosikymmenten varrella muodostunutta kerrostumaa, ja niiden lukeminen primäärilähteiden rinnalla piirtää Faltinin toiminnasta mahdollisimman laaja-alaisen kokonaiskuvan. Flodin ja Ehrströmin elämäkertaa käytetään sen lähdekriittisistä puutteista huolimatta musiikin alan tutkimuksissa edelleen laajasti ”Faltin-käsikirjana”. Kirjan suosiminen muiden lähteiden kustannuksella johtuu käsitykseni mukaan ensisijaisesti Faltinia ja hänen toimintaansa koskevan lähdeaineiston laajuudesta sekä vaikealukuisuudesta.

Tarkastelen Faltinin toimintaa ja Viipurin musiikkielämän rakentumista pääosin kronologisesti edeten. Aluksi käsittelen Faltinin varhaisempia vaiheita sekä Viipurin musiikkioloja ennen 1850-luvun puoliväliä. Sen jälkeen esittelen Faltinin toimintaa musiikinopettajana, julkisen konserttielämän kehittäjänä sekä muusikkona. Lopuksi hahmottelen vastauksia alussa esittämiini tutkimuskysymyksiin.

Musiikinopettajaksi Viipuriin

Danzigissa (nyk. Gdąnsk) 5. tammikuuta 1835 syntynyt Richard Faltin aloitti musiikin opinnot Dessaussa ja jatkoi niitä Leipzigin. Hän valmistui Leipzigin konservatoriosta syksyllä 1855 erinomaisin arvosanoin pääinstrumentteinaan urut ja piano.¹⁸ Vuonna 1843 perustettu Leipzigin konservatorio oli 1800-luvun puolivälissä yksi Euroopan musiikkikoulutuksen keskeisimmistä oppilaitoksista. Sen tehtäväksi määriteltiin säveltäjien ja soitinvirtuoosien kouluttaminen. Konservatorion perusti ja sen ensimmäisenä johtajana toimi säveltäjä Felix Mendelssohn (1809–1847).¹⁹

Faltin kirjoittaa muistelmissaan halunneensa saada mahdollisimman monipuolisen musiikillisen koulutuksen, ja hänen opiskelemiensa aineiden kirjo oli laaja.²⁰ Monet Faltinin opettajista olivat oman aikansa kuuluisia muusikoita: pianonsoittoa Faltinille opettivat Louis Plaidy (1810–1874) ja Ignaz Moscheles (1794–1870), urkujensoittoa ja musiikinteoriaa Ernst Friedrich Richter (1808–1879), viulunsoittoa Friedrich Hermann (1828–1907), kontrapunktia Moritz Hauptmann (1792–1868), sävellystä ja orkestrointia Julius Rietz (1812–1877), partituurin- ja yhteissoittoa Ferdinand David (1810–1873) ja musiikinhistoriaa Franz Brendel (1811–1868).²¹

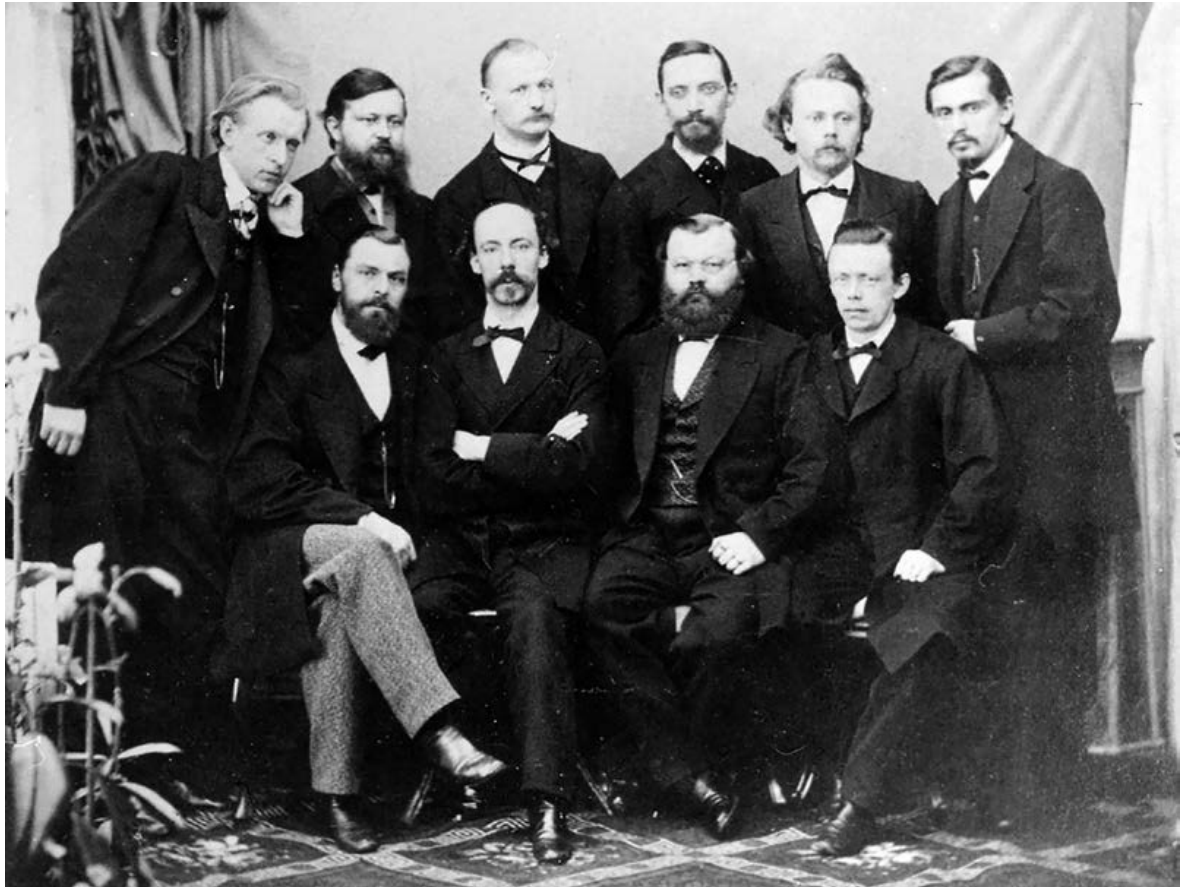
Valmistuttuaan Leipzigestä Faltin aloitti musiikinopettajan työn Viipurin saksalaisessa poikakoulussa elokuussa 1856. Syksyllä 1853 toimintansa aloittaneen koulun virallinen nimi oli *Das Behmische Erziehungsinstitut in Papula bei Wiburg* (suom. Behmin kasvatusinstituutti Viipurin Papulassa), mutta puhekielessä siitä käytettiin nimeä Behmin koulu.²² Faltin kertoo Viipuriin pää-

tymisen olleen melko sattumanvaraista, sillä hänelle tarjottiin keväällä 1856 samanaikaisesti peräti kolmea eri virkaa: kuoro- ja orkesterikapellimestarin virkaa Jerusalemissa ja Saksan Koburgista sekä musiikinopettajan virkaa Viipurin saksalaisesta poikakoulusta. Koska Faltin halusi matkustaa kauas, Koburg ei tullut kyseeseen – Faltinin vanhemmat puolestaan vastustivat jyrkästi Euroopasta lähtemistä. Näin Faltin valitsi asemapaikakseen Viipurin. Siellä virkaan sisältyi lisäksi mahdollisuus harjoittaa sellaista monipuolista muusikkoutta, johon hän oli opinnoissaankin keskittynyt. Tavattuun vielä henkilökohtaisesti koulun johtajan Karl Behmin (1823–1857) Leipzigin keväällä 1856 Faltin allekirjoitti vuoden sopimuksen.²³

Faltinin kiinnostusta Viipuria kohtaan saattaa osin selittää myös kaupungin vahva saksalaistausta. Saksalaisuus oli jo 1700-luvulta saakka ollut Viipurin kulttuurielämän ja porvarisyhteisön keskeinen elementti, ja saksankielinen kauppiaseliitti ylläpiti Viipurissa vanhaa itämerensaksalaista kaupunkikulttuuria, jollaista vaalittiin Lyypekin kaltaisissa pohjoissaksalaisissa kaupungeissa.²⁴ Suurin osa Ruotsiin aiemmin kuuluneista Viipurin ja Käkisalmen lääneistä, niin sanottu Vanha Suomi, oli liitetty Uudenkaupungin (1721) ja Turun (1743) rauhansopimuksissa Venäjään. Tämä siirtyminen oli vahvistanut paikallisesti saksan kielen asemaa suhteessa ruotsin kieleen, sillä Venäjä ei ymmärrettävästi halunnut hyväksyä hallinnolliseksi kieleksi vihollismaan Ruotsin kieltä, kansankielestä, suomesta, puhumattakaan.²⁵

Katariina II:n (1729–1796) aikana saksan kielestä oli tullut Viipurin kaupungin ja kuvernementin virkakieli, mikä oli omiaan myötävaikuttamaan Viipurin alueen säätyläiskulttuurin muuttumiseen entistä kosmopoliittisemmaksi. Saksan kielestä oli tullut myös koululaitoksen virallinen kieli Katariinan II:n perustettua Viipurin normaalikoulun (*Hauptschule*) ja sen yhteyteen Pohjois-Euroopan ensimmäisen tyttökoulun (*Töchterschule*) vuonna 1788. Kymnaasi eli lukio Viipuriin perustettiin vuonna 1805. Näiden koulureformien myötä Viipuri oli alkanut näyttäytyä monille Itämeren ympäristön asukkaille varsin mielenkiintoisena kaupunkina, ja sinne oli hakeutunut lukuisia Saksan parhaista yliopistoista valmistuneita opettajia ja virkamiehiä. Tämän seurauksena monet saksalaissuvut olivat kotiutuneet Viipuriin ja alkaneet pitää Kaakkois-Suomea uutena kotimaanaan.²⁶

Kun Vanha Suomi liitettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan vuonna 1812, saksan kieli joutui vähitellen väistymään virallisen kielen asemastaan ruotsin kielen tieltä. Muutos tapahtui kuitenkin hitaasti, ja esimerkiksi kymnaasista ja *Töchterschulesta* tuli ruotsinkielisiä vasta 1840-luvulla. Saksan kieli säilyi myös kaupungin vanhan talouseliitin perhe- ja seurustelukielenä aina 1900-luvun alkuun saakka. Koululaitoksen kielimuutoksesta huolimatta myös saksalainen

Richard Faltin toimi musiikinopettajana saksalaisessa Behmin poikakoulussa vuosina 1856–1869. Kuvassa Behmin koulun opettajia noin vuonna 1868, Faltin alaoikealla.

kouluperinne säilyi Viipurissa: Behmin koulu palveli ennen kaikkea Viipurin ja Pietarin saksankielisiä perheitä, mutta houkutteli hyvän maineensa vuoksi oppilaita myös muualta Suomesta.²⁷

Faltin kertoo muistelmissaan, että hänen virkaansa Behmin koulussa kuului 24 viikkotuntia opetusta. Tunnit sisälsivät pianon- ja viulunsoittoa, kuorolaulua sekä musiikinteoriaa. Oppilaiden joukossa oli monia lahjakkaita pianon- ja viulunsoittajia, ja Faltin saattoi aloittaa yhteismusisoinnin jo varsin pian. Kuorolaulu sen sijaan ei poikakoulun oppilaita alkuun juuri kiinnostanut. Tästä huolimatta koulun kuoron ensimmäinen esiintyminen Faltinin johdolla oli jo 7. syyskuuta 1856, jolloin keisari Aleksanteri II (1818–1881) kruunattiin Moskovassa ja Saimaan kanava vihittiin käyttöön. Kuoro oli kokoontunut Viipurin lähellä olevalle luodolle, jossa se lauloi Fredrik Paciuksen (1809–1891) *Maamme*-laulun sekä venäläisen kansanlaulun höyrylaiva Saiman ajaessa kutsuvieraiden kanssa saaren ohitse.²⁸

Reijo Pajamo on väitöskirjassaan (1976) tutkinut Suomen koulujen laulunopetusta vuosien 1843 ja 1881 välillä. Hän toteaa, että Suomessa erityisen monipuolista musiikkitoimintaa 1800-luvun puolivälissä oli nimenomaan Viipurissa

Behmin koulussa, jossa musiikinopettajina toimivat Faltin ja Viipurin ruotsalais-saksalaisen seurakunnan urkuri Heinrich Wächter (1818–1881). Wächter oli toiminut urkurin virkansa lisäksi Behmin koulussa laulunopettajana vuodesta 1853 lähtien, ja hänen pyrkimyksenään oli levittää suomalaisiin kouluihin iloluontoinen laulutyylilä raskassoutuisen virsilaulun tilalle. Koulun lauluohjelmisto koostui moniäänisistä isänmaallisista lauluista, hengellisistä lauluista, kansanlauluista ja serenadeista. Behmin koulun oppilaat lauloivat vuoden 1863 vuositutkinnossa jopa osia Mendelssohnin *Paulus*-oratoriosta, ja yleensäkin koulun vuositutkinnoissa laulettiin kaikki koraalit neliäänisesti.²⁹

Faltinin mukaan Behmin koulun opettajat kokoontuivat säännöllisesti sunnuntai-iltaisina johtaja Behmin kotiin keskustelemaan ja esittämään musiikkia. Monet koulun opettajista olivat lahjakkaita laulajia, ja Faltin toimi säestäjänä ja pianistina näissä musiikki-illoissa. Erityisen läheisesti Faltin ystäväystyi koulun ranskan kielen opettajan Alexander Perret'n (1824–1906) ja Heinrich Wächterin kanssa.³⁰ Kirjeenvaihto osoittaa ystävyyskumppanin kanssa jatkuneen läpi koko elämän.³¹

Yhteismusisointi oli kuulunut porvarilliseen seurustelukulttuuriin jo 1700–1800-lukujen taitteesta lähtien. Kodeissa harrastettiin sekä soolo- että kamarimusisointia, ja fortepiano kuului 1800-luvun alussa monien varakkaiden porvariskotien irtaimistoon.³² Euroopassa yleistynyt kartanokulttuuri, jossa säätyläisten omistamista kartanoista tuli paikallisia seuraelämän keskuksia, oli levittäytynyt myös Viipuriin.³³ Opettajanvirkaan kautta Faltin päätyi pian tekemisiin monien Viipurin silmäätekevien ja vaikutusvaltaisten perheiden kanssa, joita olivat muun muassa Krohnit, Wahlit, Hackmanit, Bandholzit, Sesemannit, Freyt, Philippaeukset ja Fabritiukset. Kauppiaas Leopold Krohnin (1806–1890) omistamat Kiiskilän kartano sekä Krohnien kaupunkikoti olivat kaupungin musiikin harrastajien kokoontumispaikkoja. Krohneilla järjestettiin Faltinin mukaan jousikvartetin harjoitukset aina lauantai-iltaisina, ja Faltin osallistui musiikki-iltamiin vuosien ajan pianistina ja viulistina. Jousikvartetissa Faltin soitti kulloisistakin osallistujista riippuen joko ensimmäistä tai toista viulua tai alttoviulua. Leopold Krohnin vaimo Julie (os. Dannenberg) oli taitava pianonsoittaja ja esiintyi usein Faltinin kanssa nelikätisesti kotikonserteissa.³⁴ Krohnien poika Julius oli täsmälleen saman ikäinen kuin Faltin, ja pohja yhteistyöhön hänen, kuten myöhemmin myös hänen poikiensa Kaarle ja Ilmari Krohnin kanssa, luotiin Faltinin Viipurin-vuosina. Faltin sävelsi myöhemmin Helsingissä asuessaan useita teoksia sekä Julius että Kaarle Krohnin suomenkielisiin teksteihin. Hän oli myös säveltäjä Ilmari Krohnin ensimmäinen opettaja.

Hällströmin ja Höckertin mukaan myös kauppaneuvos Paul Wahlin (1797–1872) kodissa oli ”jour fixe” (suom. vakiopäivä) musiikillisia harrasteita

varten. Wahlien luona harjoitettiin Faltinin johdolla vuosista 1856–1857 lähtien ensin kvartettilaulutoimintaa, joka laajentui ajan myötä noin 30 hengen kuoroksi.³⁵ Sittemmin Faltinin käly Bertha Holstius avioitui kauppaneuvoksen pojan Carl Wahlin kanssa, ja heidän pojastaan Harry Wahlista tuli myöhemmin kuuluisa arvoviulujen keräilijä.³⁶

Monet säätyläisperheet halusivat myös lapsilleen yksityistä soitonopetusta, ja Faltinin viikoittainen opetusmäärä kipusi lopulta peräti 50 tuntiin.³⁷ Pianonsoitto ja laulu olivat erityisesti nuorten naisten harrastuksia, jotka saattoivat johtaa myös musiikin ammattiopintoihin ulkomailla.³⁸ Faltinin ensimmäisiä yksityisoppilaita Viipurissa oli viulisti Ernst Fabritius (1842–1899). Faltin kertoo huomanneensa välittömästi nuoren Fabritiuksen poikkeuksellisen lahjakkuuden, ja suostutteli tämän vanhemmat lähettämään pojan opiskelemaan Leipzigin konservatorioon. Vanhemmat lähtivät pojan mukaan Leipzigiin, jossa Fabritius opiskeli viulunsoittoa Faltinin entisen opettajan, Ferdinand Davidin johdolla.³⁹ Palatessaan Suomeen vuonna 1861 Fabritius konsertoi menestyksekkäästi sekä Viipurissa että Helsingissä, esimerkiksi toukokuussa 1863 yhdessä entisen opettajansa Faltinin kanssa.⁴⁰

Toinen Faltinin Viipurista Leipzigin konservatorioon lähettämistä lahjakkaista oppilaista oli pianisti Elise Wächter, urkuri Heinrich Wächterin tytär. Elise Wächter oli Viipurissa Faltinin yksityisoppilaana, kunnes seurasi Faltinia vuonna 1861 Leipzigiin, jonne tämä lähti tekemään jatko-opintoja.⁴¹ Palattuaan takaisin Elise Wächter konsertoi usein pianistina Viipurissa.⁴²

Muita Faltinin yksityisoppilaita olivat muun muassa Armida Palmgrén, joka sittemmin toimi musiikin- ja pianonsoitonopettajana Kuopiossa, Constance Philippaeus, neiti Barnewitz, Ottilie Krohn – aiemmin mainitun Leopold Krohnin tytär – sekä Viipurin kaupunginlääkäarin, hovineuvos Reinhold Holstiuksen kolme tyttäretä, Olga, Bertha ja Molly.⁴³ Molly Holstius jatkoi opintojaan myöhemmin Leipzigin konservatoriossa ja toimi sittemmin pianonsoitonopettajana Viipurissa, Helsingissä sekä Kristianian konservatoriossa Norjassa (1924 alkaen Oslon konservatorio).⁴⁴ Reijo Pajamo mainitsee Faltinin oppilaiksi myös Alexandrine Melartin sekä valtioneuvos Boehmin tyttäret.⁴⁵ Eräässä kirjeessään Faltin kertoo oppilaikseen myös kolme neiti Hackmannia sekä Leopold Krohnin tyttären Emilie Krohnin.⁴⁶

Ensimmäiset yritykset julkisen konserttielämän kehittämiseksi

Opettajanviran hoidon ja yksityisopetuksen antamisen ohella 21-vuotias Faltin aloitti välittömästi Viipuriin muutettuaan kaupungin taidemusiikkielämän määrätietoisesti kehittämisen. Pietarin läheisyys näkyi ja kuului Viipurissa

monin tavoin: säätyläistön, korkeimman virkamieskunnan, suurkauppiaiden ja urbaanin sivistyneistön keskuudessa noudatettiin tapakulttuuria, jossa elämäntyyliin kuului muun muassa suuria illallisia, tanssiaisia, naamiaisia sekä reki- ja purjehdusretkiä, joita sitten muisteltiin ja kommentoitiin kirjeissä.⁴⁷ Vaikka Viipurin seurapiirielämä muutoin oli vilkasta ja kansainvälistä, julkista konserttitoimintaa oli ennen 1800-luvun puoliväliä ollut vain harvemmin tarjolla. Sitä olivat Viipurissa edustaneet lähinnä vierailevat ooppera- ja teatteriseurueet, useimmat näistä saksalaisia. Merkittävimpiä Viipurissa vierailleista seurueista ennen Faltinin muuttoa kaupunkiin olivat Auguste Schultzin, Philip Hornicken, Joseph Reithmeyerin ja Carl Köhlerin seurueet.⁴⁸

Vaikka seurueita kutsuttiin ooppera- ja teatteriseurueiksi, valtaosa esitettävistä teoksista vaikuttaa olleen nimenomaan näytelmäteoksia. Näytelmien ohella on esitetty myös musiikkidraamoja,⁴⁹ mutta tietoja niiden tarkemmista sisällöistä ja esittäjistä – laulajista, soittajista tai mahdollisista orkestereista – ei ole sanomalehtitietojen perusteella saatavissa. Vain tunnetuimpien ja suurimuotoisempien musiikkiteosten kohdalla säveltäjä on toisinaan mainittu. Mainittujen seurueiden esittämiä teoksia ovat olleet esimerkiksi koominen laulunäytelmä *Der Schulmeister zu Bocksdorf*,⁵⁰ yksinäytöksinen ooppera *Die Wiener in Berlin*,⁵¹ yksinäytöksinen operetti *Der Kosak als Dichter*⁵² ja yksinäytöksinen ooppera *Sieben Mädchen in Uniform*, jonka kerrottiin sisältävän tuttuja, Leipzigin kotoisin olevan säveltäjän H. Prägerin sovittamia melodioita.⁵³ Vaikka jokin teos on mainittu oopperaksi tai operetiksi, termejä ei voitane tulkita samoin kuin nykypäivänä. Esimerkiksi oopperaksi mainittu *Die Wiener in Berlin* on toisessa lehdessä saanut lisämaininnan: ”musiikki koostuu itävaltalaisista kansansävelmistä”,⁵⁴ samoin operetin *Der Kosak als Dichter* ”musiikki koostuu venäläisistä kansansävelmistä”.⁵⁵ Epäselväksi jää sekin, esitettiinkö edellä mainittuja jonkin verran tunnetumpien oopperoiden ja operettien laulu- että orkesteriosuudet alkuperäisessä laajuudessaan, vai onko teokset esitetty jonkinlaisina sovittuina musiikkidraamoina. Tällaista ohjelmistoa olivat esimerkiksi F. H. Himmelin kolminäytöksinen ooppera *Fanchon, das Leiermädchen*, Joseph Weiglin kolminäytöksinen ooppera *Die Schweitzerfamilie*, Carl Maria von Weberin *Der Freischütz (Taika-ampuja)* ja Gioachino Rossinin *Othello, der Mohr von Venedig*.⁵⁶

Tiettävästi ainoita julkisia viipurilaisten omin voimin järjestettyjä musiikkitapahtumia 1800-luvun puoliväliin saakka olivat Heinrich Wächterin vuosista 1848–1849 johtaman lauluyhdistyksen harvat esiintymiset.⁵⁷ Samana syksynä, jolloin Faltin muutti Viipuriin, lauluyhdistys järjesti hyväntekeväisyystilaisuuden, johon palkattiin Pietarista orkesteri soittamaan tanssimusiikkia. Tästä kahdeksan miehen orkesterista tuli sittemmin Faltinin syksyllä 1859 Viipuris-

sa aloittaman orkesteritoiminnan ydinjoukko. Orkesteria kutsuttiin Spohrin soittokunnaksi, koska suurin osa orkesterin jäsenistä oli sukunimeltään Spohreja: orkesterin johtajana toiminut saksalaissyntyinen Conrad Spohr ja hänen kolme poikaansa, Gustav, Ferdinand ja Julius sekä veljenpoika Eduard.⁵⁸

Jos Viipurin musiikkielämä oli jo aiemminkin pitkälti ollut saksalaistaustaisten esiintyjien ja muusikoiden käsissä, 1800-luvun puolivälistä lähtien se oli sitä erittäin vahvasti. Heinrich Wächterin ja Conrad Spohrin tuella Faltin edisti huomattavasti Viipurin taidemusiikkielämää, ja hänen muutettuaan Helsinkiin vuonna 1869 työtä jatkoi saksalainen kapellimestari Ernst Schnéevoigt (1835–1905) aina vuoteen 1878 saakka.⁵⁹

Faltin esiintyi Viipurissa ensimmäisen kerran julkisesti lokakuun 22. päivänä 1856. Tällöin hän toimi Viipurin Seurahuoneella säestäjänä konsertissa, jossa esiintyi saksalainen, sokea klarinetisti Johann Friedrich Hentzschel.⁶⁰ Lokakuun 29. päivänä Faltin toimi pianistina saksalaissuomalaisen Johan Daniel Strunckin nimissä järjestetyssä kvartetti-iltamassa, jonka ohjelmassa oli muun ohella kaksi pianosäestyksellistä teosta.⁶¹ Marraskuun 21. päivänä Faltin toimi pianistina viipurilaisen laulajattaren Warvara von Tollin konsertissa.⁶² Näiden säestystehtävien myötä Faltin tuli pian tutuksi paitsi seurapiireille myös muille viipurilaisille.

Faltin kirjoittaa muistelmissaan huomanneensa, kuinka musisointi Krohnien iltamissa tuotti suurta iloa sekä osallistujille että kuulijoille. Tästä hänelle nousi ajatus tarjota taidenautintoja (*Kunstgenuss*) laajemmallekin viipurilaiselle yleisölle ja nimenomaan viipurilaisin voimin toteutettuina. Faltinin innostus tarttui pian sekä kaupungin musiikinharrastajiin että muutamiin ammattilaisiin niin vahvasti, että hän perusti kvartettiyhdistyksen – *Der Quartett-Verein* – jonka tarkoituksena oli järjestää kuusi kaikille kaupungin asukkaille julkista kvartetti-iltamaa (*Quartett-Soirée*). Konserttisarjan tarkoituksena oli kerätä rahaa konserttilyygelin hankkimiseksi Viipuriin.⁶³ Konserttisarjan käynnistämistä ja pyrkimyksestä hankkia flyygeli ilmoitettiin paikallisessa *Wiborg*-sanomalehdessä joulukuun 2. päivänä 1856. Konserttisarjan hinnaksi määriteltiin neljä ruplaa perheeltä ja kaksi ruplaa yhdeltä hengeltä.⁶⁴

Ensimmäinen kvartetti-iltama pidettiin joulukuun 7. päivänä 1856 Viipurin Seurahuoneella. Jousikvartetissa esiintyivät ensimmäisenä viulistina prokuristi Harthin, toisena viulistina Heinrich Wächter, alttoviulistina Faltin itse sekä sellistinä Pietarin keisarillisesta oopperasta eläkkeelle jäänyt Eduard Barnewitz. Ohjelmassa oli Joseph Haydnin G-duurikvartetto, C. G. Reissigerin trio nro 9 ja W. A. Mozartin C-duurikvintetto.⁶⁵ *Wiborg*-lehden konserttiarviossa kiiteltiin trion esitystä ja erityisesti siinä pianistina toiminutta Faltinia. Yleisössä mainittiin olleen noin 100 kuulijaa.⁶⁶ Konserttisarjan käynnistäminen oli Viipurin taidemusiikkielämän kannalta merkittävää siitä syystä, että nyt myös laajal-

Mit hoher Obrigkeitlicher Bewilligung.
Erste
QUARTETT-SOIRÉE.
Sonntag den 7 December.

1. Quartett in G. von Haydn.
2. Trio № 9 v. Reissiger.
3. ^{er}Quartett in C. von Mozart.

Familien-billette für 6 Soiréen . . . 4 R.
Für eine Person für 6 Soiréen . . . 2 „
Billet für einen Abend — 40 kop.

sind bei Herrn J. Althaus und Abends an der Casse zu haben.

Anfang halb 8 Uhr Abends.

Harthin. Wächter. Faltin. Barnewitz.

Gedruckt bei J. Althaus in Wiburg 1856.

Richard Faltin järjesti Viipurissa kvartettikonserttisarjan vuosina 1856–1857. Konserttisarjan tuotoilla oli tarkoitus hankkia kaupunkiin konserttiflyygeli. Kuvassa ensimmäisen kvartetti-iltaman ohjelma 7. joulukuuta 1856.

le yleisölle tarjoutui mahdollisuus kuulla sellaista taidemusiikkia, jota olivat aiemmin saaneet nauttia vain tietyt yksityiset seurapiirit omissa kotimusiikki-iltamissaan.

Manner-Euroopassa ja Isossa-Britanniassa taidemusiikkiin keskittyvä konserttielämä oli alkanut vakiintua jo 1700-luvulla, jolloin konserteista tuli myös sosiaalisia tapahtumia. Konserttimusiikista kehittyi vähitellen ei vain aateliston, vaan myös porvariston huvia. Maineikkaita musiikkikeskuksia Euroopassa 1700-luvulta 1800-luvun puoliväliin saakka olivat muiden muassa Leipzig ja Lontoo.⁶⁷ Viipuriin konserttimusiikkiperinne ei vielä ollut juurtunut, vaikka näyttämöllistä musiikkiteatteria olikin ollut tarjolla.

Toinen kvartetti-iltama pidettiin joulukuun 21. päivänä 1856. Nyt Faltin oli ottanut konserttiin mukaan myös

laulumusiikkia, jota esitti Viipurissa jo aiemmin syksyllä esiintynyt laulajatar Warvara von Toll. Lisäksi ohjelmistossa olivat Haydnin Es-duurikvartetto sekä Mozartin D-duurikvartetto.⁶⁸ Kolmas kvartetti-iltama pidettiin 14. helmikuuta 1857, ja tällöin mukana esiintymässä oli myös Faltinin johdolla harjoitellut mieskvartetti. Sanomalehdestä ei löydy tietoja kvartetin esittämästä kahdesta ohjelmanumerosta, mutta instrumentaalinumeroina mainitaan Haydnin D-duurikvartetto sekä George Onslow'n kvintetto.⁶⁹

Kahdessa ensimmäisessä kvartetti-iltamassa yleisöä oli ollut runsaasti, mutta sen jälkeen uutuudenviehätys oli ohitse. Karl Hällström kirjoittaa, että Faltin oli arvioinut yleisön musiikkitason liian korkeaksi ja luottanut liian paljon sen musikaaliseen vastaanottavaisuuteen. Hän ymmärsi, että päästäkseen pysyviin tuloksiin hänen oli aloitettava musiikillinen kasvatustyönsä aivan alkeista.⁷⁰

Wiborg-lehdessä kirjoitettiin kolmannen kvartetti-iltaman jälkeen, että konsertissa kuultiin erinomaisen kaunista musiikkia, mutta kuulijoita oli vain vähän. Arvioitsija piti kummallisena, että viipurilainen yleisö ei halunnut kokea ”todellisia” taidenautintoja ja ihmetteli, että teatterinäytännöt vetivät paljon enemmän

yleisöä.⁷¹ Tällä viitattiin Viipurissa kevättalvella 1857 vierailleeseen saksalaisen Carl Theodor Nielitzin johtamaan teatteriseurueeseen,⁷² joka jatkoi kaupungissa aiemmin toiminutta vierailevien teatteri- ja oopperaseurueiden perinnettä.

Neljäs kvartetti-iltama pidettiin 28. helmikuuta 1857. Faltin-arkistosta löytyvän alkuperäisen ohjelmalehden samoin kuin Hällströmin ja Höckertin mukaan konsertin ohjelmistossa oli Mozartin B-duurikvartetto, Ludwig van Beethovenin G-duurikvartetto sekä kaksi laulunumeroa.⁷³ *Wiborg*-lehden ilmoituksessa ohjelmaksi on kerrottu Mozartin kvartetto jousisoittimille, Mozartin g-mollikvartetto pianofortelle, viululle, altolle ja sellolle sekä Beethovenin G-duurikvartetto jousisoittimille. Tiedot laulunumeroista puuttuvat. Jää spekulatioiden varaan, miksi lehteen on painettu osin eri ohjelma kuin varsinaiseen ohjelmalehtiseen. Mielenkiintoa herättää kuitenkin ennen kaikkea ohjelman uusi ilmoittamismuoto sanomalehdessä: enää ei ole ilmoitettu pelkästään faktisia teostietoja, esimerkiksi D-duurikvartetto tai Es-duurikvintetto, vaan musiikillisia termejä on avattu kertomalla myös esittävät soittimet.⁷⁴ Tämä toimenpide oli varmasti yksi osoitus niistä musiikillisen kasvatustyön alkeista, joihin aiemmin viitattiin – Faltin ehkä ajatteli soittimien nimeämisen konkreettisoivan esitettävää ohjelmistoa taidemusiikkia tuntemattomalle yleisölle ja houkuttelevan yleisöä paremmin paikalle. Neljännessä kvartetti-iltamasta ei löydy konserttiarvioita lehdestä.

Viides kvartetti-iltama pidettiin 4. huhtikuuta 1857. Ohjelmistoon oli otettu kvartetot Haydnilta, Louis Spohrilta ja Beethovenilta. Lisäksi *Wiborg*-lehdessä ilmoitettiin, että ensiviulua konsertissa soittaa Ferdinand Spohr.⁷⁵ Ferdinand Spohr, joka keväällä 1857 oli vasta 15-vuotias, oli edellisestä syksystä saakka konsertoinut ahkerasti Viipurissa kerätäkseen rahaa viulunsoitto-opintoihin ulkomailla. Hän oli pitänyt kaksi konserttia maaliskuussa 1857,⁷⁶ mutta kärsinyt Faltinin tavoin yleisöpulasta. Taidemusiikkikonsertti oli Viipurissa vielä uusi taidemuoto, joka näyttäisi kiinnostaneen vain rajattua yleisöä. Vaikuttaa siltä, että Faltin pyrki viidennen kvartetti-iltaman ohjelmisto- ja esiintyjävalinnoilla keskittämään Viipurin vähäiset klassista musiikkia esittävät voimat yhteen: Spohrin veljekset olivat viipurilaisille tuttuja nimiä ja voisivat ehkä houkutella enemmän yleisöä. *Wiborg*-lehdestä ei kuitenkaan löydy minkäänlaista arviota konsertista.

Konserttielämän vakiintumisen ja menestymisen katsotaan yleensä edellyttävän kolme ehdon täyttymistä: riittävän suuren yleisön vakavaraisuutta, julkisen vallan taloudellista tukea sekä ihmisten halua nauttia musiikista osallistumatta itse sen tuottamiseen.⁷⁷ Viipurissa ei 1800-luvun puolivälissä täytynyt vielä mikään näistä ehdoista. Ensinnäkin Viipurissa oli 1850-luvun puolivälissä vain viitisen tuhatta asukasta,⁷⁸ joista kovin merkittävä osa tuskin oli vakavaraista yleisöä. Toisekseen Viipurin kaupunki eli julkinen valta

ei 1850-luvulla tukenut konserttielämän järjestämistä taloudellisesti,⁷⁹ vaan kaupungin harvat ammattimuusikot joutuivat itse luomaan puitteet musiikilliselle toiminnalleen. Esimerkiksi Faltin järjesti kvartettikonserttisarjan kerätäkseen rahaa konserttiflyygelin hankkimiseksi Viipuriin. Kolmanneksi viipurilaiset eivät vielä olleet kovin tottuneita kuulemaan, kuuntelemaan ja nauttimaan taidemusiikista, vaan tutumpia taidemuotoja olivat esimerkiksi sirkus- ja tanssimusiikkihuvit.⁸⁰

Kuten usein vielä nykyisinkin, myös Faltinin aikana klassista taidemusiikkia konserttikäytäntöineen pidettiin elitistisenä taidemuotona. Samaan sarjaan kuuluivat myös kuvataiteet ja ainakin osin teatteri, sillä niistä pääsivät osalliseksi pääosin koulutetut ja varakkaat henkilöt. Sven Hirn näkee syyn kuitenkin muualla kuin pääsylippujen hinnoissa: vaadittu pukeutumiskoodi ja muu etiketti sulki rahvaan tehokkaasti taidetapahtumien ulkopuolelle. Poikkeuksen teki sirkustaide, jonka yleispiirteenä oli kansanomaisuus tarkoittaen sitä, että kaikki kansalaispiirit rahvaasta sivistyneistöön ovat edustettuina yleisössä.⁸¹

Ennen kvartettikonserttisarjan kuudetta – ja viimeistä – konserttia Faltin konsertoi yhdessä Ferdinand Spohrin ja sellisti Eduard Barnewitzin kanssa 24. huhtikuuta 1857. Faltin säesti Spohria tämän soolonumeroissa, ja lisäksi ohjelmassa oli muun muassa Reissigerin *Grand Trio*.⁸² Vaikka *Wiborg*-lehdessä kehuttiin jälleen vuolaasti Faltinin soittoa ja laaja konserttiarvio oli kaikin puolin huomattavan positiivinen, sen lopuksi kuitenkin mainittiin, että ”konsertti oli [...] aivan liian pitkä ja unettava ja väsytti sen vuoksi joitakin kuulijoita”.⁸³

Viimeinen kvartetti-iltama järjestettiin 2. toukokuuta 1857. Mukana konsertissa oli myös Lauluyhdistys (*Der Gesang-Verein*), joka esitti kaksi ohjelmanumeroa. Instrumentaalinumeroita olivat Haydnin kvartetto sekä osia Beethovenin G-duuritriosta. Myös viulisti Ferdinand Spohr oli mukana soittamassa.⁸⁴ *Wiborg*-lehdessä kerrottiin yleisöä olleen jälleen vähäisesti, mutta konsertti – etenkin nuoren Spohrin mestarillinen soitto – oli tehnyt kuulijoihin miellyttävän vaikutuksen.⁸⁵

Konserttisarjan jälkeen kului yli kaksi vuotta ennen kuin Faltin seuraavan kerran järjesti omalla nimellään julkisia konsertteja. Flodin ja Ehrströmin mukaan Faltin joutui oppimaan, että suuren yleisön kasvattaminen uuteen kulttuuriseen tapaan, taidemusiikin kuuntelemiseen ja konserttikäytäntöihin, vaati aikaa ja monitahoisia lähestymistapoja.⁸⁶ Tulkitsen, että Faltinin pettymys kvartettikonserttisarjan vähäiseen suosioon sai hänet suuntaamaan musiikillisen toimijuutensa takaisin ”valikoituneiden piirien” pariin ja vahvistamaan taidemusiikin asemaa siellä ennen uusia laajentumispyrkimyksiä. Ensimmäinen avaus viipurilaisten omin voimin toteutetun julkisen taidemusiikkielämän luomiseksi oli kuitenkin tehty.

Musiikkiagenttina ja muissa musiikillisissa toimissa

Vuosina 1857–1859 Faltin keskittyi musiikkipedagogin töihinsä sekä Behmin koulussa että yksityisoppilaidensa parissa. Kehittääkseen oppilaidensa musiikillisia taipumuksia ja harjoittaakseen yhteissoittoa Faltin perusti näille vuonna 1857 pienen amatööriorkesterin, jonka taitavimmat soittajat tulivat soittamaan myös hänen kaksi vuotta myöhemmin perustamassaan sinfoniaorkesterissa.⁸⁷ Tämän lisäksi Faltin toimi usein Viipurissa vierailevien koti- ja ulkomaisten muusikoiden konserteissa säestäjä-pianistina ja avustajana. Monet näistä vierailijoista olivat Faltinin muusikkotuttavia ja tulivat kaupunkiin hänen kutsuminaan tietäen, että Viipurissa oli tarjolla ammattitaitoinen konserttijärjestäjä.⁸⁸

Suomen musiikkielämän keskuksina on monesti pidetty Turkua ja Helsinkiä.⁸⁹ Vielä 1800-luvun alkuvuosikymmeninä Helsinki oli kuitenkin väkimmäältään niin vähäpätöiseksi katsottu paikkakunta, että monet reitillä Tukholma–Turku–Helsinki–Viipuri–Pietari kulkeneet ulkomaiset teatteriseurueet ja muusikot eivät pysähtyneet kaupungissa esiintymistä varten. Helsingissä käynnistyi vuonna 1860 suomalaisen Filip von Schantzin johdolla ammattimainen ja vakinaisluonteinen orkesteritoiminta, joka rakentui pääosin ulkomaalaisten muusikoiden varaan.⁹⁰ Sittenmin Helsingin musiikkielämän vilkastuessa ja kaupungin väkimmään kasvaessa Viipuri hyötyi mitä ilmeisimmin sijainnistaan Pietarin ja Helsingin välisen reitin varrella. Monet koti- ja ulkomaiset taiteilijat pysähtyivät ohikulkumatkallaan Viipurissa konsertoimassa, mikä oli kaupungin konserttielämän kehityksen kannalta hyvin suotuisaa.⁹¹ Kerron tässä joitakin valikoituja esimerkkejä vuosina 1857–1859 pidetyistä konserteista, jotka mielestäni parhaiten valottavat Faltinin musiikillista toimijuutta sekä Viipuria musiikillisena toimintaympäristönä.

Kesäkuun 9. päivänä 1857 *Wiborg*-lehdessä ilmoitettiin konsertista, jossa soittaisivat Wienistä kotoisin oleva pianisti Anton Door (1833–1919) ja Pariisista kotoisin oleva viulisti, konserttimestari Adolphe Koettlitz (s. 1837, kuolinvuosi ei tiedossa).⁹² Pari päivää myöhemmin lehdessä kuitenkin kirjoitettiin konsertin siirtyneen parilla päivällä. Syyksi kirjoittaja arveli sen, että Doorin oli ollut hyvin vaikea löytää Viipurista sopivaa soitinta – seikka, joka tuli ajankohtaiseksi aina, kun joku vieraileva taiteilija konsertoi Viipurissa. Kirjoittajan mielestä Viipurin kaltainen kaupunki voisi varsin perustellusti hankkia kaupunkiin oman konserttiflyygelin. Kirjoittaja antoi täyden tunnustuksen Faltinin Kvartettiyhdistyksen ponnistuksille menneenä talvena tämän päämäärän toteuttamiseksi.⁹³

Doorin ja Koettlitzin konserttiin ei sen siirtämisestä huolimatta onnistuttu saamaan kunnollista soitinta, vaan Door joutui soittamaan huonolla pianolla, joka soveltui vain pienten kappaleiden esittämiseen. *Wiborg*-lehden konsert-

tiarvion mukaan konsertissa oli ollut myös valitettavan vähän yleisöä, vain 40–50 henkeä, vaikka samana viikonloppuna Viipurissa esiintyneet ”Tirolilaiset luonnonlaulajat” (jodlaajat) olivat keränneet peräti 200 hengen yleisön. Door ja Koettlitz olivat kuitenkin lupautuneet konsertoimaan uudemman kerran Viipurissa konsertoituaan välillä muualla. Tähän toiseen konserttiin oli toiveissa saada kunnollinen soitin.⁹⁴

Konserttilyygeli onnistuttiin hankkimaan Doorin ja Koettlitzin toiseen konserttiin 6. heinäkuuta 1857, vaikka tietoa siitä, mistä soitin lopulta saatiin, ei kerrottu.⁹⁵ Konserttiarvion mukaan yleisöä oli tällä kertaa peräti 150 henkeä, ja esiintyjät saivat osakseen runsaasti aplodeja ja bravo-huutoja.⁹⁶ Door ja Koettlitz pitivät kolmannen konsertin vielä 12. heinäkuuta,⁹⁷ mutta siitä ei löydy konserttiarviota. Myöhemmin Anton Door konsertoi Viipurissa myös vuosina 1864 ja 1867.⁹⁸

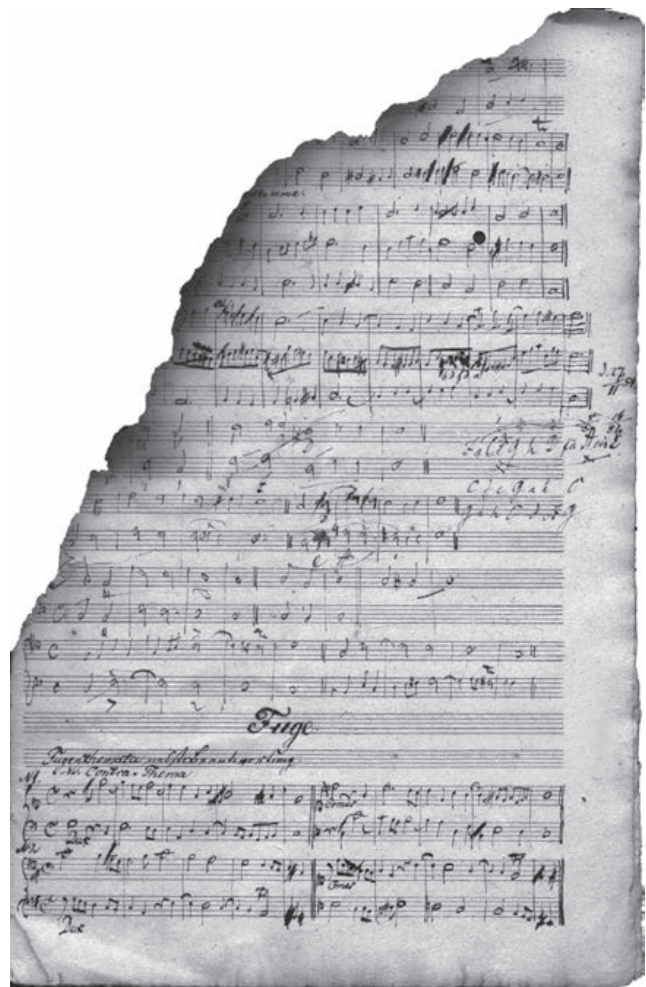
Musiikillisten haasteiden lisäksi Faltinia kohtasi kaksi henkilökohtaista onnettomuutta kesän 1857 aikana. Ensimmäinen oli koulunjohtaja Karl Behmin äkillinen kuolema Pietarin-matkan jälkeen 29. kesäkuuta. Behm oli ollut isällinen tuki nuorelle Faltinille ja vaikuttanut henkilökohtaisesti Faltinin Viipuriin muuttoon vain vuosi aiemmin. ”Kuka ottaa nyt kaiken johtoonsa? [...] Myös minun tulevaisuuteni on täysin tuntematon”, kirjoittaa Faltin kirjeessään vanhemmilleen.⁹⁹ Behmin tilalle koulun johtoon tuli opettajakunnan vanhin, Behmin entinen koulutoveri Ernst Ziemssen (1823–1901). Pienen epäröinnin jälkeen niin Faltin kuin suurin osa muistakin koulun opettajista päätti jatkaa työtään koulussa.¹⁰⁰

Toinen onnettomuus kohtasi Faltinia heti koulun alkamisen yhteydessä elokuussa 1857. Koulun sivurakennus, jossa Faltin asui, syttyi tuleen. Palossa Faltin menetti lähes kaiken omaisuutensa: uuden Pietarista ostetun flyygelin, Leipzigiosta ostamansa aidon Jacob Stainer -viulun, alttoviulun, sävellykset, nuottijulkaisut, opiskeluajan muistiinpanot, kirjat, useimmat todistukset, seitsemän vuoden ajan pitämänsä päiväkirjat, vaatteet ja rahat. Viipurilaiset ystävät auttoivat Faltinin kuitenkin nopeasti jaloilleen: koulun uusi johtaja Ziemssen ja leskirouva Behm tarjosivat hänelle uuden asunnon tulipalolta säästyneestä koulurakennuksesta, samoin liinavaatteet ja muuta vaatetusta. Krohneilta Faltin sai lainaksi flyygelin Kiiskilän kartanosta. Laulaja ja säveltäjä Adolf Brömme (1826–1905), johon Faltin oli tutustunut Pietarissa joululomallaan 1856, lahjoitti hänelle vanhan viulunsa. Jopa Faltinille tuntemattomat viipurilaiset jättivät hänen ovelleen nimettömiä lahjoituksia.¹⁰¹ Kaikesta päätellen Faltin oli ensimmäisen Viipurissa asumansa vuoden aikana tehnyt varsin positiivisen vaikutuksen kaupunkilaisiin, ja hänen aloittamaansa musiikillista pioneerityötä arvostettiin ja sitä haluttiin tukea kaikin mahdollisin keinoin.

Koettelemusten jälkeen Faltinin musiikilliset toimet jatkuivat aktiivisina ja hän järjesti – mahdollisesti kiitoksena saamastaan viulusta – Adolf Brömmen konsertoimaan Viipuriin jo seuraavana keväänä yhdessä sellisti Karl Schuberthin (1811–1883) kanssa.¹⁰² Faltin kertoo, että hän oli matkustanut heti ensimmäisellä joululomallaan 1856 Pietariin ja että näistä Pietarin-matkoista tuli hänelle monivuotinen jouluperinne. Faltin majoittui Pietarissa muun muassa vanhempiansa vanhan perhetuttavan, Danzigin entisen teatterinjohtajan ja tuolloisen Pietarin saksalaisen teatterin johtajan Gustav Laddayn luona. Ladday järjesti Faltinille vapaalippuja sekä italialaisen että saksalaisen oopperan esityksiin. Pietarissa Faltin tutustui moniin aikansa huomattaviin muusikoihin. Monet näistä, kuten jo mainitut laulaja Adolf Brömme ja sellisti Karl Schuberth, olivat saksalaissyntyisiä.¹⁰³

Brömme ja Schuberth esiintyivät Viipurissa 14. maaliskuuta 1858 Faltinin toimiessa konsertin pianistina.¹⁰⁴ *Wiborg*-lehti oli mainostanut konserttia mainitsemalla, että vierailusta odotetaan suurta musiikillista nautintoa.¹⁰⁵ Markkinointi ilmeisesti kannatti, sillä konsertin jälkeen lehdessä kerrottiin sen olleen ”pitkästä aikaa runsaslukuisimmin vierailtuja konserteja” Viipurissa.¹⁰⁶ Myöhemmin Brömme konsertoi Viipurissa Faltinin säestämänä myös lokakuussa 1860 sekä syyskuussa 1862.¹⁰⁷

Huhtikuun 7. ja 12. päivänä 1858 Viipurissa konsertoi Pietarissa asuva viulisti George Japha (1834–1892), johon Faltin oli tutustunut jo Leipzigissa. Ensimmäisessä konsertissa Faltin säesti Japhaa tämän soolonumeroissa ja soitti

Richard Faltin asui Viipuriin muutettuaan erillisessä puurakennuksessa Behmin koulun vieressä. Rakennus syttyi tuleen elokuussa 1857 ja Faltin menetti palossa lähes kaiken omaisuutensa. Faltin itse selvisi täpärästi hengissä ja pelasti myös kollegansa, matematiikanopettaja Ferdinand Friedrich Zeidlerin hengen. Tulipalo ei päässyt leviämään Behmin koulun päärakennukseen venäläisen varuskunnan nopeiden sammutustoimien ansiosta.

lisäksi Heinrich Wächterin kanssa sovituksen eräästä Beethovenin teoksesta pianolle ja physharmonicalle.¹⁰⁸ *Wiborg*-lehden konserttiarviossa harmiteltiin jälleen kerran konsertin vähäistä yleisömäärää. Arvioitsija kirjoitti, ettei voida kiistää, etteikö viipurilainen yleisö, tai ainakin suurin osa siitä, ollut melko epämusikaalista.¹⁰⁹ Mielipide viipurilaisten epämusikaalisuudesta kuvasti varmasti arvioitsijan vilpittöntä näkemystä, mutta taka-ajatuksena saattoi olla myös potentiaalisen konserttiyleisön kartuttaminen Japhan toiseen esiintymiseen. Painostus kenties toimi, sillä toisessa konsertissa mainittiin olleen lähemmäs sata kuulijaa.¹¹⁰ Tässä konsertissa Faltin sekä säesti Japhaa että esiintyi ensimmäisen kerran pianosolistina Viipurissa ohjelmanumeronaan Mendelssohnin *Rondo capriccioso*.¹¹¹ Japha ja Faltin konsertoivat yhdessä myös Maarianhaminassa 15. huhtikuuta 1858.¹¹²

Opettamisen ja kaupungin konserttielämän rakentamisen ohella Faltin teki Viipurissa myös muunlaisia muusikon töitä. Säveltäjänä hän osallistui muun muassa vuonna 1858 ilmestyneen, Heinrich Wächterin toimittaman kouluille suunnatun laulukirjan laatimiseen. Teos *Samling af walda sängstycken för skolorna* sisälsi yhteensä 50 laulua, joista viisi oli Wächterin ja viisi Faltinin säveltämiä.¹¹³ *Åbo Underrättelser* -sanomalehti arvioi, että kirjan sisältämät Faltinin sävellykset – kolme kaksiaäänistä ja kaksi kolmiäänistä laulua – kertoivat säveltäjän lahjakkuudesta: Faltin hallitsi äänenkuljetuksen melodioiden siitä kärsimättä. Faltin esiteltiin artikkelissa erinomaiseksi pianistiksi ja viipurilaisen Behmin koulun musiikinopettajaksi.¹¹⁴ Vuoden 1859 alussa Wächter toimitti samaan sarjaan toisen osan, joka sekkin sisälsi Faltinin sävellyksiä.¹¹⁵

Touko-kesäkuun vaihteessa 1858 Faltin alkoi säveltää toista yksinlaulusarjaansa. Ensimmäisen viiden laulun sarjan – *Fünf Lieder für eine Sopranstimme mit Pianoforte Begleitung* – Faltin oli säveltänyt Leipzigissa keväällä 1856 juuri ennen muuttoaan Viipuriin. Toisen laulusarjansa – *Vier Lieder für eine Singstimme mit Piano Begleitung* – Faltin sävelsi kollegansa, Behmin koulun kuvaamataidon opettajan, taidemaalari Theodor Albert Sprengelin (1832–1900) runoihin. Yksi laulusarjan lauluista kertoo Faltinin tunteneen jo tuolloin Suomen musiikkiolot muutoinkin kuin vain Viipurin osalta: 11. toukokuuta 1858 sävelletyn *Frühlingsliedin* ensimmäisen fraasin melodialinja on täsmälleen sama kuin Paciuksen *Maamme*-laulussa, vaikka nuottien aika-arvot ja sanat ovat täysin erilaiset. *Maamme*-laulu vietti tuolloin 10-vuotispäiväänsä, sillä ylioppilaat olivat ensiesittäneet sen Helsingissä Kumtähden kentällä 13. toukokuuta 1848.¹¹⁶

Syy Faltinin ”kansallista innostusta” ilmentävään *Frühlingslied*-sävellykseen löytyy mahdollisesti siitä, että keväällä 1858 julkaistiin koko maassa uutinen, että Helsinkiin aiotaan rakentaa ylioppilastalo ja että sen rahoittamiseksi ylioppilaista muodostetut kokoonpanot kiertävät laulamassa ja konsertoimassa

ympäri Suomea kerätäkseen varoja hankkeeseen.¹¹⁷ ”Ylioppilaskaksitoistikot” (*studenttolvan*) vierailivatkin Viipurissa heti elokuun loppupuolella ja pitivät kaksi konserttia.¹¹⁸ Toisen kerran lauluryhmä vieraili Viipurissa toukokuussa 1861 ja kolmannen ja viimeisen kerran alkukesästä 1869.¹¹⁹ Ylioppilastalo valmistui Helsinkiin vuonna 1870, jolloin Faltin asui jo itsekin Helsingissä.

Faltin sävelsi Viipurissa myös teoksen *Introduction und Thema mit Variationen* sellolle ja pianolle vuonna 1862. Lisäksi Faltin-arkistosta löytyy useita Viipurin aikaisia kamarimusiikki- ja kuorosovituksia, esimerkiksi kahdesta Bachin kantaatista vuodelta 1857.¹²⁰ Sanomalehdistä ei löydy tietoa, että näitä teoksia olisi esitetty Viipurissa julkisesti, mutta sovituksia on voitu kenties käyttää Lauluyhdistyksen tai Behmin koulun oppilaiden harjoitusmateriaalina.

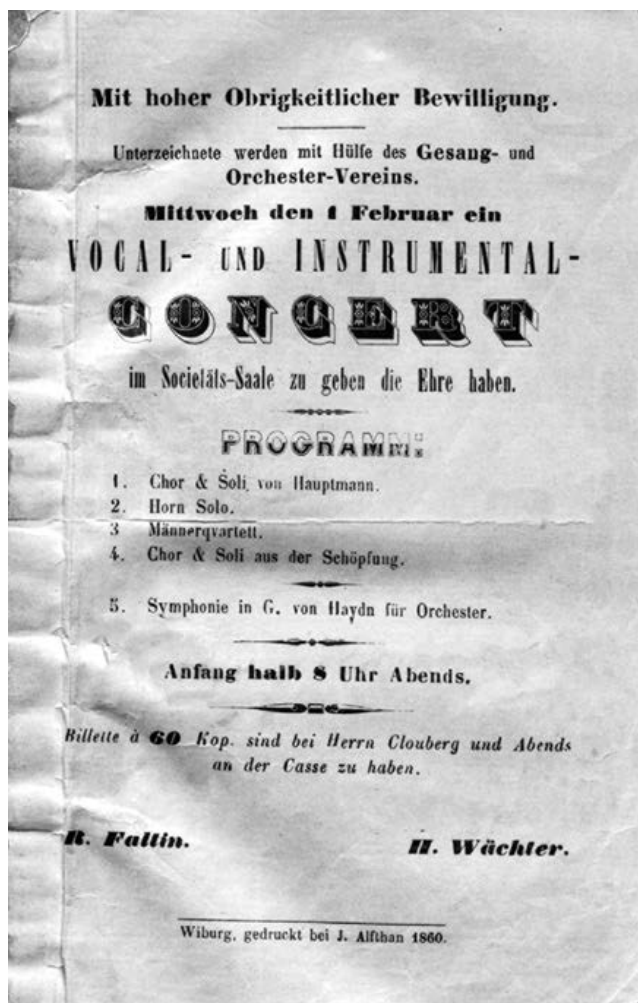
Sävellys- ja sovitustöiden lisäksi Faltin perusti Viipurin-vuosinaan piano-liikkeen, jonka toimintaa hän jatkoi sittemmin aktiivisesti muutettuaan Helsinkiin. Toiminnan tarkkaa aloitusvuotta ei ole tiedossa, mutta helmikuusta 1864 lähtien Faltin mainosti *Wiborgs Tidning* -lehdessä myyvänsä pianoja.¹²¹ Liikkeen perustamisen tavoitteena saattoi olla sekä lisätulojen hankkiminen että kaupungin huonon soitintarjonnan parantaminen.

Sinfoniaorkesterin perustaminen

Syksyllä 1859 tuolloin 24-vuotias Faltin alkoi toden teolla suunnitella orkesterin perustamista Viipuriin: ”[...] oli aika käynnistää vuosien varrella yhä kiihkeämmäksi kasvanut toiveeni perustaa orkesteri, kyllin suuri, jonka kanssa voisi antaa säännöllisiä sinfoniakonsertteja”.¹²² Ydinjoukkona orkesterissa toimisi Spohrin soittokunta, jonka ympärille Faltin suunnitteli suurempaa kokonaisuutta paikallisista ja lähiseutujen amatöörimuusikoista sekä käytettävissä olevista ammattimuusikoista.¹²³

Amatöörimuusikoita edustivat Faltinin muistelmien mukaan muun muassa sellistit Leopold Krohn, Leopold Krohn nuorempi ja pormestari Alexander Frey, huilistit kapteeni Frey ja Faltinin opettajakollega Alexander Perret Behmin koulusta. Ensiviulisteja olivat konttoristi Harthin ja eräs entinen merikapteeni. Toista käyrätorvea soitti herra Mielck ja ensimmäistä klarinettia herra Reichstein. Kumpaankin trumpettistemmaan Faltin joutui ottamaan soittajat Viipuriin sijoitetusta venäläisestä varuskunnasta. Patarumpalina toimi konsuli Herman Lorentz. Myös Behmin koulun lahjakkaimmat viuluoppilaat osallistuivat orkesteritoimintaan.¹²⁴ Hällström ja Höckert mainitsevat edellä lueteltujen amatöörisoittajien lisäksi vielä nimet von Böning, C. A. Ekström, kapteeni Nordling, kaksi herra Öhbergiä, Sparrow, eversti Paller, Müller ja Hongelin.¹²⁵

Orkesteriin tarvittiin myös oboisti. Itse soitin löytyi kyllä – Faltinin isälle kuu-

Richard Faltin johti ensimmäisen Viipurissa järjestetyn sinfoniakonsertin 1. helmikuuta 1860.

lunut arvokas hopealäppäinen oboe – mutta soittajaa ei. Faltin suostutteli aiemmin Spohrin soittokunnassa huilistina toimineen herra Wernerin vaihtamaan soitinta. Tämä suostui, kouluttautui sittemmin Pietarissa erinomaiseksi oboistiksi ja muutti myöhemmin Faltinin tavoin Helsinkiin. Kelvollista fagotinsoittajaa Faltin sen sijaan ei onnistunut löytämään. Ammattisoittajan palkkaaminen Pietarista olisi tullut liian kalliiksi, joten Faltin joutui sekoittamaan fagottisoolot muualle partituuriin harmonian säilyttämiseksi.¹²⁶

Ammattimuusikoiksi laskettavista soittajista Faltin nimeää vain Conrad Spohrin (ensimmäinen viulu), Heinrich Wächterin (toinen viulu), Eduard Barnewitzin (sello) sekä Spohr juniorin (ensimmäinen käyrätorvi).¹²⁷ Faltin nimesi orkesterin Orkesteriyhdistykseksi (*Der Orchester-Verein*) ja aloitti harjoitukset. Samalla alkoi Faltinin oma ura kapellimestarina.

Faltinin mukaan orkesteriharjoitukset oli aloitettava aivan perus-

asioista. Osa orkesterilaisista oli tottunut soittamaan orkesterissa vain harvoin tai ei ollenkaan. Yhteisen rytmin ja sävelpuhtauden löytäminen etenivät vähitellen. Askel askeleelta harjoiteltiin dynamiikkaa ja nyansseja, ja eri soitinryhmille pidettiin omia harjoituksia. Vasta kun perusasiat oli saatu jotakuinkin hallintaan, mukaan tulivat muutamat ammattimuusikot ja varsinainen *ensemble*-soitto voitiin aloittaa. Faltinin päämääränä oli järjestää kokonainen sinfoniakonsertti, ensimmäinen laatuaan Viipurissa ja koko Itä-Suomessa.¹²⁸

Ensimmäinen sinfoniakonsertti järjestettiin 1. helmikuuta 1860 Viipurin Seurahuoneella. Ohjelmistossa oli Moritz Hauptmannin teos kuorolle ja solistille, käyrätorvisoolo, mieskvartetti, osia Haydnin oratoriosta *Luominen* kuorolle ja solistille sekä päänumerona Haydnin G-duurisinfonia (lisänimeltään *Sotilassinfonia* tai *Rummunlyöntisinfonia*).¹²⁹ Faltin säesti laulunumerot pianolla.

Hän oli ottanut käyrätorvisoolon ja mieskvartetin esitykset mukaan keventääkseen ohjelmaa vähemmän klassista taidemusiikkia tuntevien iloksi.¹³⁰

Wiborg-lehdestä ei löydy arviota konsertista, mutta Hällström ja Höckert kertovat yksityiskirjeestä, jossa konserttia on kuvailtu. Viipurissa asunut Herman Grommé kirjoitti Oulussa asuvalle Aline Ekströmille (os. Hackmann) etteivät kuoro, käyrätorvisoolo ja mieskvartetti olleet tehneet häneen hyvää vaikutusta: ”Parhaat äänet, kuten esimerkiksi Wahlit, puuttuivat.”¹³¹ Sen sijaan konsertin päänumero, Haydnin G-duurisinfonia sai kiitosta:

[Sinfonia] herätti yleisesti innostusta ja herra Faltinin ei tarvinnut hävetä kapellimestarina vaan päinvastoin hän niitti kiitosta. [...] Musiikkitoiminta on täällä ylipäättään vilkasta ja Faltinia ja Wächteriä on kiittäminen kaikista ponnisteluista, joita he tekevät tukeakseen tätä toimintaa.¹³²

Toinen sinfoniakonsertti järjestettiin 20. helmikuuta ja kolmas 19. maaliskuuta 1860. Näiden konserttien ohjelmisto koostui Reissigerin ja Haydnin sävellyksistä sekä muutamista laulunumeroista.¹³³ *Wiborg*-lehti kertoi kolmannen konsertin yleisömääräksi hieman yli 100 henkeä.¹³⁴ Neljäs konsertti pidettiin 10. huhtikuuta. Ohjelmassa oli L. Cherubinin *Faniska*-oopperan alkusoitto, J. N. Hummelin kvintetto, laulunumero sekä Mozartin D-duurisinfonia.¹³⁵ Yleisöä neljännessä sinfoniakonsertissa oli jo yli 250 henkilöä, ja sen arvioitiin pitäneen erityisesti Hummelin kvintetosta, jossa viipurilainen Alexandrine Melart soitti pianosoolot. Myös sinfoniaa kiiteltiin, vaikka teosta olisi pidetty parempana ilman kertauksia: ”Ei käy kieltäminen, että Orkesteriyhdistys on edistynyt merkittävästi ensimmäisen esiintymisensä jälkeen ja että huomattava kiitos tästä kuuluu herra Faltinille.”¹³⁶

Viides konsertti pidettiin 23. huhtikuuta 1860. Ohjelmistossa oli Cherubinin *Lodoïska*-oopperan alkusoitto, laulunumerona tertsetto F.-A. Boieldieun oopperasta *Die Weisse Frau* (*La Dame blanche*), Mozartin kvintetto käyrätorvelle, viululle, kahdelle alttoviululle ja sellolle sekä päänumerona Haydnin Es-duurisinfonia.¹³⁷ *Wiborg*-lehdessä ilmoitettiin konsertin tuoton menevän tällä kertaa Spohrin soittokunnan hyväksi.¹³⁸ Konsertissa kerrottiin olleen 150 kuulijaa ja erityisesti kehuittiin oopperatertseton esitystä. Arvioitsija toivoi, että tulevaisuudessa konserteissa kuultaisiin enemmänkin laulunumeroita, sillä ”ihmisääni on kaikesta musiikista kauneinta”.¹³⁹

Kaikkia sinfoniakonsertteja markkinoitiin sekä Faltinin että Heinrich Wächterin nimellä: ”Richard Faltin – Orkesteriyhdistyksen johtaja, Heinrich Wächter – Laulu yhdistyksen johtaja”, luki *Wiborg*-lehden konserttimainoksessa.¹⁴⁰ Faltinin mukaan konserttien työnjako oli kuitenkin sovittu niin, että

Wächterin vastuulla olivat vain puhtaasti hallinnolliset asiat, kuten kirjanpito, ja Faltin vastasi täysin musiikillisesta puolesta, kuten orkesterin kokoamisesta, harjoituksista, nuottien hankinnasta ja ohjelmiston valinnasta. Faltinin muistelmista saa myös sen käsityksen, että Wächterin nimissä markkinoitu Lauluyhdistys oli todellisuudessa Wahlien perhekunnan kuoro Lauluyhdistys, jota Faltin harjoitti ja jonka hän esitteli ensimmäistä kertaa julkisuudessa juuri sinfoniakonserttien yhteydessä.¹⁴¹ Koska sekä Wächter että Faltin olivat johtaneet Lauluyhdistys-nimistä kuoroa, on vaikea varmistaa, kummasta kulloinkin oli kyse.¹⁴² Vaikuttaa siltä, että Faltin perusti oman Lauluyhdistyksensä joskus 1850-luvun mittaan Wächterin 1840-luvun lopulta johtaman Lauluyhdistyksen rinnalle. On varsin mahdollista, että Faltinin ja Wächterin johtamissa kuoroissa oli ainakin osin samoja laulajia, ja oletettavasti myös harjoitus- ja johtamisvastuita jaettiin.

Kuudes ja kevätkauden 1860 viimeinen sinfoniakonsertti pidettiin 7. toukokuuta. Ohjelmistossa oli Hauptmannin kuoroteos, C. Löwen balladi laulajalle, Haydnin c-mollisinfonia sekä Mendelssohnin *Psalmi 42* kuorolle ja solistille.¹⁴³ Konserttiarviossa kiiteltiin, että ohjelmistovalinnassa oli huomioitu edellisen konsertin jälkeen esitetty toive laulunumeroiden lisäämisestä. Edelleen Faltinia ja Wächteriä kiiteltiin myös suuresta vaivasta, jonka he olivat nähneet konserttisarjan järjestämiseksi Viipuriin.¹⁴⁴

Säännöllisen, julkisen orkesteritoiminnan mahdollistamiseksi Viipurin kaupunki alkoi jossain määrin tukea taloudellisesti kaupungin musiikkielämää syksystä 1860 lähtien.¹⁴⁵ *Wiborg*-lehdessä kerrottiin, että porvariston vanhimmat olivat myöntäneet tuen pysyvän orkesteritoiminnan mahdollistamiseksi ja että tuen kohteeksi oli valittu Spohrin soittokunta, joka järjestäisi talven aikana kymmenen tanssi-iltamaa. Lisäksi lehti uutisoi, että myös sinfoniakonserttien kohtalo oli päätetty: suunnitelma konserttisarjasta oli osoittautunut erityisen rohkaisevaksi, ja harjoitukset alkaisivat välittömästi.¹⁴⁶ Tietoa Faltinin mahdollisesta osuudesta kaupungin julkiselle orkesteritoiminnalle myöntämisen rahoituksen suunnittelussa, hakemisessa ja neuvottelemisessa ei ole saatavilla. Ilmeistä kuitenkin on, että keväällä 1860 järjestettyä sinfoniakonserttisarjaa haluttiin jatkaa. Faltinin musiikilliset pyrkimykset ja toiminta olivat hyvin kaupungin päättävien henkilöiden tiedossa, soittihan Faltinin orkesterissa muun muassa Viipurin pormestari Alexander Frey monen muun kaupungin silmäättekevän amatöörimuusikon rinnalla.¹⁴⁷

Vaikka kaupunki myönsi tukensa Viipurin tanssimusiikki-iltamista vuodesta 1856 lähtien vastanneelle Spohrin soittokunnalle, se samalla käytännössä mahdollisti myös Faltinin perustaman Orkesteriyhdistyksen toiminnan, sillä Spohrin soittokunta toimi Faltinin orkesterin runkona. Faltin, kuten Wächterkin, sen

sijaan järjesti konsertit omalla kustannuksellaan ja kantoi myös vastuun tappioista: Faltinin 20. helmikuuta 1860 tekemän päiväkirjamerkinnän mukaan hänelle jäi toisen sinfoniakonsertin jälkeen 10 ruplaa maksettavaksi omasta taskustaan.¹⁴⁸ *Wiborg*-lehden konserttiarviossakin harmiteltiin konsertinjärjestäjien tappioita:

Lopuksi esitämme pyynnön ja toiveen siitä, että molemmat herrat, huolimatta viimeisimmän konsertin suhteellisen merkittävistä tappioista, eivät lopettaisi toimintaansa ja että yleisö omalta osaltaan voisi tukea heidän arvokasta pyrkimystensä osallistumalla runsaslukuisemmin tuleviin konsertteihin.¹⁴⁹

Joka tapauksessa orkesteritoiminta jatkui myös syksyllä 1860 ja keväällä 1861. Ohjelmistoon nousi Haydnin sinfonioiden ohelle Mozartin sinfonioita ja konserteissa kuultiin usein myös muuta Mozartin musiikkia, muun muassa alkusoitot oopperoista *La clemenza di Tito*, *Don Giovanni*, *Figaron häät* ja *Così fan tutte*. Konsertteihin sisältyi myös laulunumeroita, niin kuorolle, kvartetille kuin yksittäisille solisteille. Lisäksi usein kuultiin nelikätisiä pianoteoksia – ja jopa kahdeksankätisiä sovituksia – joita esittivät Faltinin parina Heinrich Wächter, Alexandrine Melart ja joskus myös nimeltä mainitsematon harrastelijapianisti.¹⁵⁰

Tällä konserttikaudella *Wiborg*-lehden arviot sinfoniakonserteista olivat huomattavan innostuneita ja laajamuotoisia, ja yleisönkin kerrottiin löytäneen paikalle runsain määrin.¹⁵¹ Kolmannen sinfoniakonsertin jälkeen *Wiborg*-lehdessä julkaistiin arvio: "[...] salonki oli aivan täynnä kuulijoita [...] mielenkiinto näitä konsertteja kohtaan nousee. Maku hyvää musiikkia kohtaan kasvaa. [...] Veratessa tätä talvea edelliseen huomaa, että musiikillisessa mielessä on otettu iso askel."¹⁵² Neljännessä sinfoniakonsertissa esitetty Mozartin g-mollisinfonia herätti myös myönteisiä ajatuksia: "Se, että kapellimestari on uskaltanut ottaa tämän vaikean sinfonian ohjelmistoon, osoittaa, että orkesteri omaa jo valmiuden tarjota jotakin. Ja itse teoksesta suoriuduttiin myös tyydyttävällä tavalla."¹⁵³

Vaikka 17. joulukuuta 1860 pidetyn sinfoniakonsertin ohjelmalehdessä mainittiin erään teoksen olleen peräti kahdelle flyygelille (*für 2 Flügel*)¹⁵⁴, aiemmin mainittuun soitinongelmaan ei ollut ilmeisesti edelleenkään löytynyt pysyvää ratkaisua. Vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1865 Heinrich Wächter kirjoitti asiasta *Wiborgs Tidning* -lehdessä:

Kunnon flyygelin hankkimisen ei pitäisi olla mikään ongelma, sillä osakemerkinnällä luulisi helposti kerättävän 5 tai 600 ruplaa. Tässä voisi joku tietysti ihmetellä: eikö sellainen soitin jo kerran hankittu osakkeilla? Totta kyllä, mutta vain sellainen soitin, jota voi käyttää säästämiseen, mutta ei solistiseen soittamiseen. Kun tämä soitin ostettiin, ei onnistuttu saamaan kasaan suurempaa summaa.¹⁵⁵

Richard Faltin avioitui suomalaisen Olga Holstiuksen kanssa 1863. Kuvassa myös pariskunnan lapset Artur (vas.) ja Lisbeth (Adèle Elisabeth) noin vuonna 1867.

Uuden musiikin pioneerina Viipurissa

Asuttuaan Viipurissa viisi vuotta Faltin päätti keväällä 1861 lähteä takaisin Saksaan täydentääkseen opintojaan Leipzigin konservatoriossa. *Wiborg*-lehdessä ilmoitettiin Faltinin tulevasta opintomatkasta ja ilmaistiin samalla huoli, että Faltin jättäisi Viipurin ehkä lopullisesti (*kanske för alltid*).¹⁵⁶

Faltin opiskeli lukuvuonna 1861–1862 osin samojen opettajien johdolla kuin aiemminkin. Hän kuuli Saksassa muun muassa J. S. Bachin h-mollimessun ja *Matteus-passion* sekä neljä Richard Wagnerin oopperaa – *Rienzin*, *Lentävän hollantilaisen*, *Tannhäuserin* ja *Lohengrinin* – jotka tekivät häneen suuren vaikutuksen.¹⁵⁷ Faltin kirjoitti opintomatkaltaan kuulumisia, joita julkaistiin *Wiborg*-lehdessä. Hän kirjoitti muun muassa kaksiosaisen kirjoituksen, joka esitteli perusteellisesti Leipzigin konservatoriota oppilaitoksena.¹⁵⁸ Tämän lisäksi ilmestyi kuvaus Weimarin säveltäjätapaamisesta 5.–7. elokuuta 1861, jossa Faltin tapasi Richard Wagnerin ja Franz Lisztin.¹⁵⁹

Faltin säilytti yhteytensä Viipuriin

koko jatko-opintovuotensa ajan. Tärkeänä kontaktina lienee toiminut Faltinin piano-oppilas Olga Holstius. Flodin ja Ehrströmin mukaan Faltinilla oli vuosien varrella kehkeytnyt lämpimiä tunteita kahta piano-oppilastaan, Ottilie Krohnia ja Olga Holstiusta kohtaan, ja yksi opintomatkan sivumotiiveista oli pyrkimys päästä selvyteen tunteiden todellisesta kohteesta.¹⁶⁰ Jatko-opintovuosi selkeyttikin Faltinin ajatuksia: hän päätti palata Viipuriin jo syksyllä 1862 ja kihlautui ja avioitui Olga Holstiuksen kanssa heti seuraavana vuonna. Avioitumisen myötä Suomesta tuli Faltinin pysyvä kotimaa.¹⁶¹

Palattuaan Viipuriin Faltin toi Leipzigin tuliaisinaan myös innostuksensa niin sanottua uutta musiikkia tai tulevaisuusmusiikkia kohtaan. Tätä ”uutta musiikkia” edustivat muun muassa Wagnerin, Lisztin ja Hector Berliozin

sävellykset.¹⁶² Tammikuussa 1864 Faltin järjesti oman, suurimuotoisen konsertin, jossa hän soitti useita Wagner-numeroita Lisztin pianosovituksina. Soolonumeroiden lisäksi konsertti sisälsi muun muassa Robert Schumannin kamarimusiikkiteoksia, joissa Faltinin ohella soittivat viulisti Herrmann, Louis Göde, herra Feldmann sekä klarinetisti Ernst Reichstein.¹⁶³ *Wiborgs Tidning* -lehden arvio oli varsin myönteinen:

[...] esitys toteutti täydellisesti etukäteen asettamamme toiveet [...] Lahjakkaan taiteilijan monitahoisia tulkintoja oli mahdollista ihailla kolmen eri musiikkigenren – klassisen, konsertti- ja niin kutsutun tulevaisuusmusiikin – kautta. Viimeksi mainittua genreä edustivat Lisztin sovitukset Wagnerin *Lohengrinista* ja niistä tunnuttiin pitävän.¹⁶⁴

Tammikuussa 1865 Faltin järjesti seuraavan suurimuotoisen konserttinsa, jossa kuultiin muun muassa Schumannin, Lisztin, Carl Maria von Weberin ja Frédéric Chopinin teoksia. Kamarimusiikkiosuoksissa Faltinia avustivat tällä kertaa hänen entinen viuluoppilaansa Ernst Fabritius sekä Louis Göde ja Ernst Reichstein.¹⁶⁵ Tätä pidemmälle Faltin ei päässyt tulevaisuusmusiikin kanssa Viipurissa: Faltinin omasta innostuksesta huolimatta esimerkiksi Wagnerin orkesteriteoksia ei olisi voinut edes harkita esitettävän pääosin amatööreistä koostuvan orkesterin kanssa.

Vuosien 1862–1869 välillä Faltin jatkoi toimintaansa musiikkiagenttina ja konserttijärjestäjänä, ja myös hänen avustamiensa muusikoiden konserttiohjelmassa oli toisinaan uudempaa musiikkia. Esimerkiksi keväällä 1867 Faltin järjesti yhdessä viulisti Johan Lindbergin ja laulaja Ernst Lindbladin kanssa konsertin, jossa Faltin säesti Lindbladia Wolframin romanssissa Wagnerin *Tannhäuser*-oopperasta.¹⁶⁶

Orkesteritoiminnan vaiheita 1860-luvulla

Kun Faltin täydensi opintojaan Leipzigissä vuosina 1861–1862, häntä sijaisti Behmin koulussa ja paikallisissa sinfoniakonserteissa saksalainen Oskar Bolck (1839–1888).¹⁶⁷ Hällströmin ja Höckertin mukaan Bolckin kaudelle oli suunniteltu kuusi sinfoniakonserttia, mutta sanomalehdistä löytyy tieto vain viidestä pidetystä konsertista.¹⁶⁸ Heinrich Wächterin Faltinille kirjoittamien kirjeiden mukaan Bolck ei ollut herättänyt viipurilaisissa samanlaista luottamusta kuin Faltin: ”Bolck on vaikeasti lähestyttävä.”¹⁶⁹

Faltin jatkoi aiemmin aloittamaansa sinfoniakonserttiperinnettä heti palattuaan Leipzigistä. Kaudella 1862–1863 hän järjesti Wächterin kanssa

neljä sinfoniakonserttia, lisäksi kaksi vain omissa nimissään. Ohjelmistossa oli Haydnin, Beethovenin, C. Ph. E. Bachin ja Mozartin sinfonioita. Kaikki kauden sinfoniakonsertit järjestettiin Savoia ja Pohjanmaata koetelleen vaikean katovuoden takia ”maan hätääkärsivien hyväksi”.¹⁷⁰ *Otavassa* julkaistiin kesäkuussa 1863 Ylikannuksesta Viipuriin ”tuntemattomille hyväntekijöille” osoitettu kiitoskirjoitus: ”Emme woi sanoilla kyllin selittää kiitollisuuden tunteja teille hyväntekijöille, niin omasta kuin vierasta maasta; niiden runsaiden lahjain edestä, joita olette meille antaneet, ja joita ilman meidän olisi täytynyt nälkään nääntyä.”¹⁷¹ Näiden hyväntekeväisyyskonserttien ohella Faltin järjesti 19. helmikuuta 1863 konsertin Spohrin soittokunnan tukemiseksi, koska kaupungin tuki taloudellisten vaikeuksien kanssa kamppailleelle soittokunnalle oli riittämätön.¹⁷²

Tammikuun 26. päivän sinfoniakonsertti oli omistettu W. A. Mozartille säveltäjän syntymäpäivän kunniaksi. Tässä konsertissa kuultiin tiettävästi ensimmäistä kertaa Viipurissa pianokonsertto eli teos pianosolistille ja orkesterille. Faltin toimi pianosolistina, mutta tarkemmat tiedot Mozartin konsertosta eivät käy mistään selville.¹⁷³

Ylipäänsä tiedot Faltinin toiminnasta Viipurissa vähenevät merkittävästi vuoden 1862 jälkeen. Flodin ja Ehrström siirtyvät Faltin-elämäkerrassaan vuodesta 1861 suoraan vuoteen 1868, jolloin Faltin jo suunnitteli muuttoa Helsinkiin.¹⁷⁴ Hällström ja Höckert kertovat jaksosta hieman edellä mainittuja enemmän, mutta selvästi aiempia vuosia vähemmän.¹⁷⁵ Flodin ja Ehrströmin elämäkertateoksen niukat tiedot johtuvat siitä, että Faltin on kirjoittanut muistelmissaan varsin vähän vuosilta 1863–1869.¹⁷⁶ Avioituminen ja perhe-elämien lasten kanssa vaativat mahdollisesti oman huomionsa. Hällströmin ja Höckertin käsikirjoituksessa Viipurin musiikkielämää ja samalla Faltinia koskevien tietojen väheneminen selittyy ainakin osin sillä, että vuodesta 1855 julkaistun *Wiborg*-sanomalehden ilmestyminen lakkasi vuoden 1861 lopussa. Vuosina 1862–1863 Viipurissa ilmestyi ainoastaan suomenkielinen sanomalehti *Otava*, joka kyllä julkaisi sivuillaan ilmoitukset konserteista, mutta ei konserttiarvioita.¹⁷⁷

Sanomalehtien välityksellä on nähtävissä, kuinka kielitaistelu alkoi 1860-luvun alussa polarisoitua myös Viipurissa. Samalla ruotsin kielen asema vahvistui saksan kielen menettäessä merkitystään. *Wiborg* oli ollut luonteeltaan liberalistinen julkaisu, jolle julkaisukieli itsessään ei ollut tärkeä. Vuosina 1860–1863 ilmestynyt suomenmielinen *Otava* puolestaan oli aikansa radikaaleimpia sanomalehtiä ja omaksui kielikysymyksessä jyrkän linjan. Sen seuraaja oli maltillisempi *Ilmarinen*, jonka julkaiseminen alkoi vuonna 1866. Ruotsinkielistä lukijakuntaa varten perustettiin 1864 *Wiborgs Tidning* -sanomalehti.¹⁷⁸

Palattuun takaisin Viipuriin Faltin kirjoitti äidilleen joulukuussa 1862:

Sen puolesta, että minut nähdään mielellään täällä [Viipurissa] ja mahdollisesti haluttaisiin pitää täällä pysyvästi, puhuvat monenlaiset lausunnot, kohteliaisuudet ja kaikenlainen ystävällisyys, joita minun on saksalaisena suuresti arvostettava, sillä vihamielisyys saksalaista elementtiä kohtaan vain vahvistuu lisääntyneen fennomanismin myötä.¹⁷⁹

Faltin ei kerro tarkemmin, mitä hän tarkoittaa mainitsemallaan vihamielisyydellä saksalaista elementtiä kohtaan, mutta joistakin myöhemmistä tiedoista voidaan päätellä sen liittyvän ainakin siihen, että kaikki viipurilaiset eivät katsoneet hyvällä saksalaisen muusikon järjestämiä konsertteja eivätkä sitä, että Faltinin orkesterissa oli eri kieli- ja kansallisuusryhmiä edustavia soittajia ja laulajia.

Kieliriitoja ja lehdistöhistoriallista kehitystä olennaisempi syy Faltin-tietojen vähenemiseen vuoden 1862 jälkeen on se, ettei sinfoniakonsertteja voitu taloudellisista syistä jatkaa kausina 1863–1867. Heinrich Wächter kirjoitti syksyllä 1865 *Wiborgs Tidningin* pitkän kirjoituksen kaupungin musiikkielämästä. Hän kertoi siinä sinfoniakonserttien lopettamiseen johtaneista syistä:

Ensimmäisen vuoden tuotto ei ollut merkittävä, mutta riittävä. Seuraavat vuodet antoivat huonomman tuloksen ja koska yleisön osallistuminen konsertteihin väheni ja väheni, kapellimestari [Faltin] katsoi olevansa pakotettu lakkauttamaan konsertit.¹⁸⁰

Wächterin mukaan tilanne olisi ollut korjattavissa. Huolta aiheuttivat kuitenkin kansallisuuskiihat:

Entinen kapellimestari [Faltin] tarttuu kyllä varmasti mielellään uudestaan tah-tipiukkoonsa ottaakseen itselleen vaivan värvätä osallistujat, jos vain häntä ei vaadita uhraamaan aikaa ja vaivaa ilman että hänelle varmistetaan vastaava korvaus. [...] Kunpa sen sijaan eri kansallisuuksien välit eivät jälleen nousisi pintaan ja vaikuttaisi estävästi yhdistyksen olemassaoloon, niin kuin ennen oli tilanne, vaan päinvastoin jokainen pitäisi mielessä, että musiikki puhuu yleismaailmalista kieltä.¹⁸¹

Syksyllä 1866 Wächter jatkoi kirjoittamista Viipurin musiikkielämän puolesta. Nyt uhattuna oli kaupungin tanssi-iltamia vuodesta 1856 järjestänyt Spohrin soittokunta.

Ajatelkaamme tarkasti, ennen kuin päätämme musiikkikapellin lopettamisen myötä sanoa hyvästit konserteille ja esityksille, sinfoniaille ja iltamille, näille rakenteille, jotka tarjoavat musiikillisia nautintoja kaikille yhteiskuntaluokille, ylhäisille ja alhaisille, köyhille ja rikkaille!¹⁸²

Keväällä 1867 Wächterin pelko realisoitui. Conrad Spohr ei yrityksistä huolimatta ollut onnistunut hankkimaan orkesteriinsa 12:ta soittajaa – kuten kaupungin kanssa oli aiemmin sovittu – ja uutta soittokuntaa kokoamaan palkattiin Mikkelissä sotilaskapellimestarina toiminut saksalaissyntyinen muusikko Ernst Schnévoigt. Schnévoigt onnistui kokoamaan uuden orkesterin, joka soitti jo kesän 1867 aikana tanssi- ja musiikki-iltamissa. Uuden orkesterin rahoituksesta vastasi kaupungin lisäksi tarkoitusta varten perustettu yhdistys.¹⁸³

Sitten seurasi yllätys: *Wiborgs Tidningissä* ilmoitettiin syyskuussa, että vuonna 1863 lopetetut sinfoniakonsertit jatkuisivat jälleen syksyllä Faltinin johdolla ja että orkesterina sinfoniakonserteissa toimisi Schnévoigtin orkesteri.¹⁸⁴ Oliko Faltin vihdoinkin saanut rahoitusta myös omalle toiminnalleen kapellimestarina? Tämä ei käy mistään ilmi. Joka tapauksessa Faltin järjesti aiemmasta poiketen kauden 1867–1868 sinfoniakonserttisarjan vain omissa nimissään; Wächterin nimeä ei enää näkynyt ohjelmissa. Sen sijaan Flodin ja Ehrström mainitsevat Wächterin soittaneen orkesterissa.¹⁸⁵ Myös Schnévoigt soitti Faltinin johdolla orkesterissa 1. käyrätorvea.¹⁸⁶

Kuusi sinfoniakonserttia järjestettiin kuukausittain lokakuusta maaliskuuhun. Ohjelmistossa oli tuttuun tapaan Haydnin, Mozartin ja Beethovenin sinfoniaita, alkusoittoja sekä kuoroteoksia, mutta keskieurooppalaisten säveltäjien ohella kuultiin nyt myös muun muassa suomalaisten Gabriel Linsénin, Henrik Boreniuksen, Paciuksen samoin kuin pohjoismaisten J. A. Josephsonin, säveltäjänäkin tunnetun historioitsijan Erik Gustaf Geijerin sekä Halfdan Kjerulfin kuoroteoksia. Venäläistä musiikkia edustivat Mihail Glinkan sävellykset.¹⁸⁷ *Ilmarisessa* kerrottiin, että Faltinin johtamaa Schnévoigtin orkesteria oli täydennetty ”useilla satunnaisilla soitonsuosijoilla”.¹⁸⁸ Leipzigissa ilmestyvässä *Neue Zeitschrift für Musik* -lehdessä, johon tuntematon kirjoittaja oli lähettänyt katsauksen Viipurin musiikkielämästä, tiedettiin kertoa tarkemmin, että Faltinin orkesterissa oli ollut 26 soittajaa ja kuorossa 44 laulajaa.¹⁸⁹

Neljännän sinfoniakonsertin jälkeen *Wiborgs Tidningissä* julkaistiin arvio, jossa musiikillisten asioiden lisäksi viitattiin ajankohtaisiin kansallisuuskysymyksiin. Nimimerkki ”En musikvän” iloitsi, kuinka konsertin jalo ja ylväs musiikki sai kuulijat unohtamaan kansallisuus- ja kieliriidat:

Edelleen tulee mieleemme, kuinka hieno taiteenlaji musiikki onkaan siinä mielessä, että se antaa meidän unohtaa valitettavat kansallisuusriitamme, jotka eivät lopulta vaikuta siihen, että tässä taidemuodossa on yhteinen pyrkimys yhdistää kaupunkimme musiikkia rakastavat, eri kansallisuuksiin kuuluvat herrat ja rouvat. Näemmehän orkesterin amatöörien joukossa useita soittajia venäläisissä uniformuissa, ja laulukuoro muodostuu pääosin ruotsalaisista ja saksalaisista naisäänistä.¹⁹⁰

Faltinin vaimo Olga kirjoitti appivanhemmilleen neljännen sinfoniakonsertin jälkeen:

Ensimmäistä kertaa eri kansallisuudet, venäläiset, saksalaiset, ruotsalaiset ja oikeat fennomaanit, ovat yhdessä mukana ja olen ylpeä nähdessäni Richardin johtajana. Hän on mukana täydestä sydämestään... [...] Ylipäänsä Richard joutuu kamppailemaan monien epämiellyttävien asioiden kanssa. Ruotsalaiset eivät ole tähän mennessä osallistuneet konsertteihin juuri lainkaan ja muka siitä syystä, että he pitävät lippujen hintoja liian korkeina. [...] Saksalaiset tekevät suurimman osan ja myös jotkut venäläiset ovat osoittautuneet hyvin jalomielisiksi.¹⁹¹

Reijo Pajamo on tutkimuksissaan huomauttanut, että vaikka saksalaismuusikot monipuolistivat toiminnallaan Viipurin taidemusiikkielämää ja samalla myös nostivat sen tasoa, viipurilaisissa herätti arvostelua, jopa närkästystä se, että konserteissa kävi pääosin saksankielisiä perheitä.¹⁹² Myös Sven Hirn kirjoittaa kansallismielisestä kritiikistä, jota saksalainen teatterinjohtaja Carl Theodor Nielitz seurueineen sai Viipurissa osakseen 1850-luvun puolivälissä. Vaikka saksalaisen teatteriseurueen näytökset olivat viipurilaisten parissa suosittuja, *Wiborg*-lehdessä kritisoi ankarasti muun muassa näyttelijöiden ammattitaitoa sekä sitä, että esitetyt näytelmät olivat viipurilaisille täysin tuntemattomia. Vaatimus kotimaisista näyttelijöistä ja tutuista, kotimaisista aiheista, joiden alkuperän jokainen voisi nähdä ja tunnistaa jokapäiväisestä elämästään, nosti päätään myös Viipurissa; muualla Suomessa vaatimus kotimaisen kulttuurin vaalimisesta oli alkanut jo hieman aiemmin.¹⁹³

Heinrich Wächter oli kauden 1867–1868 aikana kirjoittanut sinfoniakonserteista useita arvioita, joissa hän laajamuotoisesti ja vahvasti antoi tunnustuksensa sekä Faltinille että tämän pyrkimyksille juurruttaa taidemusiikkia ja konserttikäytäntöjä Viipuriin.¹⁹⁴ Kauden viimeisen sinfoniakonsertin yhteydessä kaupunkilaiset lahjoittivat Faltinille tahtipuikon tunnustuksena erinomaisesta toiminnasta kapellimestarina.¹⁹⁵ Eebenpuisen tahtipuikon päistään hopeoituun koteloon oli tehty kaiverrus *Zur freundlichen Erinnerung an Winter 1867–68* (Ystävälliseksi muistoksi talvesta 1867–1868).¹⁹⁶

Suomessa ja koko Länsi-Euroopassa kärsittiin suurista nälkävuosista 1860-luvun jälkipuolella, jolloin nälkä ja taudit tappoivat miltei kymmenen prosenttia Suomen silloisesta väestöstä. Viipurissa oli kärsitty katovuosista lähes vuosittain 1862–1868. Pahimmillaan nälänhätä oli vuoden 1868 alussa.¹⁹⁷ Huoli tulevaisuudesta painoi myös Faltinia. Musiikillinen pioneerityö Viipurissa oli ollut monin tavoin mieluista, mutta taloudellisesti kannattamatonta. Faltinilla oli kesään 1868 mennessä jo kolme lasta vaimonsa Olgan kanssa, ja hänen appensa, vuonna 1867 kuollut hovineuvos Reinhold Holstius, oli kehottanut Faltinia jo vuosien ajan harkitsemaan siirtymistä Helsinkiin perheensä talouden turvaamiseksi.¹⁹⁸ Faltinia houkutteli Helsinkiin myös pääkaupungista käsin erityisesti yliopiston saksan kielen lehtori Hermann Paul (1846–1921). Paul oli ennen Helsinkiin muuttoaan toiminut Berliinin kuninkaallisen hovioopperan ensiviulistina, ja Faltin oli tutustunut häneen Viipurissa yhteisten konserttien merkeissä jo vuonna 1858.¹⁹⁹ Sittemmin he olivat konsertoineet yhdessä myös vuosina 1860 ja 1861.²⁰⁰

Helsingin musiikkielämä oli suurten muutosten kourissa, sillä yliopiston musiikinopettajana ja paikallisen musiikkielämän johtohahmona 1830-luvun puolivälistä saakka toiminut Fredrik Pacius jäisi eläkkeelle keväällä 1869. Myös Ruotsalaisen teatterin orkesteria johtanut saksalaissyntyinen sellisti August Meissner oli päättänyt muuttaa Tukholmaan syksyllä 1868. Lisäksi Nikolainkirkon (nykyinen Helsingin Tuomiokirkko) urkurin viran arveltiin aukeavan 1870.²⁰¹

Tätä silmällä pitäen Faltin konsertoi Helsingissä urkurina ja pianistina syksyllä 1868. Suomalainen viulisti Johan Lindberg, johon Faltin oli tutustunut Viipurissa jo vuonna 1858 ja jonka kanssa hän oli pitänyt lukuisia yhteisiä konsertteja kymmenen vuoden ajan, esitteli Faltinin Paciukselle konserttimatkan yhteydessä.²⁰² Faltin esiintyi pianistina Lindbergin järjestämässä konsertissa yliopiston juhlasalissa 22. syyskuuta 1868.²⁰³ Kaksi päivää myöhemmin Faltin piti oman urkukonsertin Nikolainkirkossa. Konsertissa häntä avustivat muun muassa Lindberg, August Meissner ja laulajatar Emilie Mechelin, johon Faltin oli tutustunut Viipurissa talvella 1862 Philippaeusten järjestämällä seurapiirikutsuilla.²⁰⁴ Konserttiarviot olivat erinomaiset ja loivat pohjaa Faltinin siirtymiselle Helsinkiin.²⁰⁵

Muuttamista Viipurista Helsinkiin harkittiin Faltinin perheessä koko syksy ja kevät. Tämän ohella Faltin kuitenkin järjesti vielä kaudella 1868–1869 kuuden konsertin sinfoniakonserttisarjan, joka jäi hänen viimeiseksi Viipurissa. Ohjelmistossa oli Haydnin, Mozartin, Beethovenin ja tanskalaisen Niels Gaden sinfonioita. Lisäksi kuultiin suomalaisten Karl Collanin ja Paciuksen sekä ruotsalaisten J. A. Josephsonin ja A. F. Lindbladin kuoroteoksia. Venäläisiä säveltäjiä edustivat Mihail Glinka ja Anton Rubinstein. Faltin piti jäähyväiskonserttinsa

M. H. O. B.

Dienstag den 11. Mai 1869

Sechtes (**letztes**) Abonnements-

SINFONIE-CONCERT

zugleich **Abschieds-Concert** des Unterzeichneten

im Societäts-Saale.

PROGRAMM:

1. Ouverture zu Ruy Blas *F. Mendelssohn-Bartholdy.*
 2. „Ostern“ Gedicht von Em. Geibel für gemischten Chor mit Pianoforte-begleitung componirt von *Albert Tottman.*
 - 1) Die Lerche stieg am Ostermorgen
Empor ins klarste Luftgebiet,
Und schmetterte hoch im Blau verborgen
Ein freudig Auferstehungslied.
Und wie sie schmetterte da klangen
Es tausend Stimmen nach im Feld:
Wach auf, das Alte ist vergangen,
Wach auf, du frischverjüngte Welt!
 - 2) Wacht auf und rauscht durchs Thal, ihr Bronnen,
Und lobt den Herrn mit frohem Schall!
Wacht auf im Frühlingsglanz der Sonnen,
Ihr grünen Halm' und Lauben all!
Ihr Veilchen tief in Waldesgründen,
Ihr Primeln weiss, ihr Blüthen roth,
Ihr sollt es alle mit verkünden:
Die Lieb' ist stärker als der Tod.
 - 3) Ihr sollt euch All des Heiles freuen,
Das über euch ergossen ward,
Es ist ein innig froh Erneuen
Im Bild des Frühlings offenbart.
Was dürr war, grünt im Wehn der Lüfte,
Jung wird das Alte fern und nah;
Der Odem Gottes sprengt die Gräfte;
Wacht auf! der Ostertag ist da!
 3. Adagio für die Clarinette mit Pianoforte-begleitung, vorgetragen von Herrn Krüll *W. A. Mozart.*
 4. 2 Duette für Sopran und Bariton mit Pianoforte-begleitung.
 - a) Wanderer's Nachtlied, „Aller Berge Gipfel ruh'n in dunkler Nacht“ *A. Rubinstein.*
 - b) „Guarda che bianca luna“, Duettino *F. Campana.*
 5. Abschieds-Sinfonie für Orchester *I. Haydn.*
 - a) Presto. b) Adagio.
- Pause.*
6. Musik zu Goethe's Trauerspiel „Egmont“, op. 84 *L. v. Beethoven.*

Mit verbindendem Texte von Michael Bernays.

 - a) Ouverture. Sostenuto ma non troppo. Allegro. Allegro con brio.
 - b) Clärchens Lied: „Die Trommel gerühret“!
 - c) Erster Zwischenact. Andante. Allegro con brio.
 - d) Zweiter Zwischenact. Larghetto.
 - e) Clärchen's Lied: „Freudvoll und leidvoll“.
 - f) Dritter Zwischenact. Allegro. Marcia vivace.
 - g) Vierter Zwischenact. Poco sostenuto, Larghetto und Andante agitato.
 - h) Musik, Clärchen's Tod bezeichnend.
 - i) Melodram u. Musik zu Egmonts Traum.
 - k) Siegesinfonie.

Billette à 3 Mark und für Schüler und Schülerinnen à 1 Mark 50 p. sind in der Musikalien-Handlung des Herrn Clouberg und Abends an der Casse zu haben.

Anfang acht Uhr präcise.

Richard Faltin.

Richard Faltin johti viimeisen sinfoniakonserttinsa Viipurissa 11. toukokuuta 1869. Kesällä 1869 Faltin muutti perheineen Helsinkiin, jossa hän toimi vuosisadan lopun ajan muun muassa Keisarillisen Aleksanterin yliopiston musiikinopettajana ja Nikolainkirkon (nyk. Helsingin tuomiokirkko) urkurina.

11. toukokuuta 1869. Konsertin sinfoniana oli tilanteeseen sopivasti Haydnin *Jäähyväissinfonia* (Sinfonia no 45 fis-molli).²⁰⁶

Faltinin muutettua Helsinkiin Viipurin kaupunginkapelli soitti Ernst Schnéevoigtin johdolla vain harvoja sinfoniakonsertteja: 29. huhtikuuta 1870, 28. marraskuuta 1872, 12. helmikuuta 1873 ja 24. huhtikuuta 1874.²⁰⁷ Faltinin aloittama sinfoniakonserttiperinne elpyi vasta vuonna 1883, jolloin Viipurin ruotsalaissaksalaisen kirkon urkuriksi Heinrich Wächterin kuoltua valittiin tanskalais-suomalainen Carl Theodor Sörensen (1846–1914), joka toimi Viipurissa myös orkesterin johtajana.²⁰⁸

Johtopäätökset – säätyläisten harrastuksesta kohti järjestäytynyttä, julkista taidemusiikkielämää

Koska artikkelini ensisijainen tehtävä oli selvittää Faltinin konkreettista musiikillista toimintaa Viipurissa vuosina 1856–1869, en valinnut mitään tiukasti rajattua kontekstia tulkitakseni löytämiäni tietoja. Primäärilähteiden tarkastelu kuitenkin osoitti kaikkien alussa mainitsemiäni teemojen, kuten kansallisuuden, kielen ja sosiaalisten rakenteiden, vaikuttaneen mitä ilmeisimmin Faltinin toimintaan.

Faltinin musiikillinen toimijuus Viipurissa vuosina 1856–1869 voidaan kiteyttää kahteen pääkohtaan: musiikkipedagogina toimimiseen ja kaupungin julkisen konserttielämän kehittämiseen. Faltin toimi 13 vuoden ajan musiikinopettajana Behmin koulussa opettaen musiikin teoriaa, kuorolaulua sekä pianon- ja viulunsoittoa. Hän harjoitti alusta saakka oppilaidensa kanssa yhteissoittoa ja otti pisimmällä olevia oppilaitaan mukaan vuonna 1859 perustamaansa Orkesteriyhdistykseen. Opettajavirkansa lisäksi Faltin antoi yksityisopetusta sekä pianon- että viulunsoitossa kymmenille oppilaille. Osasta näistä oppilaista tuli ammattimuusikoita, jotka toimivat myöhemmin muusikkoina ja musiikinopettajina niin Viipurissa kuin muuallakin Suomessa.

Faltin aloitti julkisen, taidemusiikkiin painottuvan konserttielämän kehittämisen välittömästi Viipuriin muutettuaan. Hän perusti Kvartettiyhdistyksen vuonna 1856, Laulu yhdistyksen noin vuosina 1857–1858 ja Orkesteriyhdistyksen vuonna 1859. Faltin itse esiintyi perustamissaan yhdistyksissä niin viulistina, pianistina kuin kuoron- ja orkesterinjohtajanakin. Lisäksi hän aloitti Viipurissa sinfoniakonserttien esittämisperinteen: Viipurin – ja samalla koko Itä-Suomen – ensimmäinen sinfoniakonsertti pidettiin 1. helmikuuta 1860. Faltin seurasi aktiivisesti aikansa musiikillisia kehityssuuntauksia ja esitteli omissa solistisissa konserteissaan eurooppalaisia uuden musiikin säveltäjiä ja teoksia. Hän edisti viipurilaisen konserttielämän juurruttamista myös harjoittamalla

aktiivista agentuuritoimintaa. Faltin kutsui Viipuriin konsertoimaan useita tuntemiaan muusikoita Saksasta, Pietarista ja muualta Suomesta. Hän toimi konserteissa vierailijoiden säestäjä-pianistina sekä huolehti käytännön järjestelyistä. Kun tieto tästä toiminnasta levisi, myös monet Faltinille aiemmin tuntemattomat muusikot ilmaisivat halunsa konsertoida Viipurissa tietäen, että ammattitaitoinen konsertinjärjestäjä oli saatavilla. Faltin harjoitti myös pianoliiketoimintaa viimeistään vuodesta 1864.

Kulttuurihistorioitsija Anne Ollila kirjoittaa, että sosiaalisten rakenteiden ja yhteiskunnallisten olosuhteiden rekonstruoiminen avaa tiettyjä näkökulmia historiaan, mutta niiden selittäminen ei tee ymmärrettäväksi menneisyyden monivaihteisuutta ja -tulkintaisuutta. Yksilön täytyy jossakin määrin omaksua yhteisön arvot, normit ja uskomukset voidakseen toimia yhteisössä, mutta toisaalta yksilön omat käsitykset ja tulkinnat maailmasta tulevat ymmärretyiksi vasta kun ne ovat yhteisöllisesti jaettuina. Jatkuva vuorovaikutussuhde yksilön ja yhteisön välillä on edellytys yhteisöllisten kokemistapojen ja merkitysjärjestelmien muotoutumiselle.²⁰⁹

Oma tulkintani Faltinin musiikillisesta toimijuudesta Viipurissa sopii Ollilan esittämään tulkintatapaan. Sekä omana aikanaan että nykypäivästä katsoen Faltin voidaan joillakin tasoilla helposti lokeroida tiettyihin sosiaalisiin rakenteisiin. Viipuriin asettuneet saksalaistaustaiset perheet olivat pääsääntöisesti edustaneet varakkaita kauppiassukuja ja aatelistoa,²¹⁰ mikä itsessään loi myönteisen lähtökohdan Viipurin saksalaisen poikakoulun opettajaksi tulevan henkilön toiminnalle. Faltin verkostoituikin nopeasti Viipurin saksankieliseen yhteisöön, joka sitoutuneesti tuki hänen musiikillisia pyrkimyksiään monin eri tavoin, esimerkiksi ”tilaamalla” häneltä soittotunteja, osallistumalla vapaaehtoisina hänen kuoroihinsa ja soitannollisiin kokoonpanoihinsa sekä kirjoittamalla sanomalehdissä myönteisesti hänen toiminnastaan. Tämä saksankielisen yhteisön hyväksyntä ei ollut itsestäänselvyys, kuten ilmeni Faltinia sijaistaneen Oskar Bolckin kohdalla.

Faltinin elämän lähempi tarkastelu osoittaa hänen kuitenkin olleen yksilönä enemmän kuin vain sosiaalisen ryhmänsä tyypillinen edustaja. Poikkeuksellisen vahva musiikillinen ideologia antoi hänelle rohkeutta pyrkimyksiin levittää musiikillista toimintaa yli kieli- ja kansallisuusrajojen sekä laajempien sosiaaliryhmien keskuuteen. Tämä rohkeus yhdistettynä henkilökohtaiseen kykyyn osallistaa ihmisiä mukaan toimintaan mahdollisti ajan myötä uuden musiikkikulttuurin juurtumisen Viipuriin. Vaikka Faltin oli Viipuriin muuttaessaan vielä hyvin nuori, hänen toimintansa kaupungissa toi esiin hänelle myöhemminkin ominaisen taipumuksen luoda päämäärätietoisesti kiinteitä rakenteita musiikillisen toimintansa ympärille ja tueksi. Harrastajatoiminta

otti askeleita kohti tavoitteellisempaa musisointia muuttuessaan esimerkiksi Kvartettiyhdistykseksi, Lauluyhdistykseksi tai Orkesteriyhdistykseksi.

Yksi tutkimustehtäväni tätä artikkelia varten oli peilata Faltinin toimintaa valottavia primäärilähteitä Hällströmin ja Höckertin sekä Flodin ja Ehrströmin tietoihin. Vaikka aiemmat kirjoitukset sisälsivät useitakin virheitä ja ristiriitaisuuksia esimerkiksi päivämäärien ja konserttiohjelmien suhteen, valtaosa niissä esitetyistä tiedoista osoittautui primäärilähteiden mukaisiksi. Aiemmat kirjoitukset kuitenkin kavensivat Faltinin musiikillisen toiminnan lähinnä kapellimestaritoiminnan ulkokohtaiseen kuvaamiseen sivuuttaen kokonaan Faltinin muut musiikilliset ulottuvuudet, kuten esimerkiksi hänen työnsä säveltäjänä ja uuden musiikin pioneerina. Kokonaiskuva Faltinin musiikillisesta toimijuudesta Viipurissa syveni ja laajeni merkittävästi primäärilähteiden pohjalta.

Arkisto- ja sanomalehtilähteiden kautta avautui muun muassa se, kuinka merkittävä hidaste Viipurin taidemusiikkielämän kehittymiselle oli riittävän laadukkaiden soitinten puute. Faltinin kaudella 1856–1857 järjestämän konserttisarjan tarkoituksena oli kerätä varoja konserttilyygelin hankkimiseksi Viipuriin, mutta vielä vuonna 1865 sanomalehdessä kerrottiin, että kunnollista soitinta ei ollut saatu hankittua. Rahanpuute oli keskeinen este myös Faltinin vuonna 1859 aloittaman orkesteritoiminnan katkeamattomalle toiminnalle. Faltinin orkesterin runkona toiminut Spohrin soittokunta kamppaili jatkuvasti taloudellisen toimeentulonsa kanssa, sillä kaupungin myöntämä avustus oli riittämätön ja soittajia oli ilman korvausta vaikea sitouttaa orkesterin toimintaan. Primääriaineistosta ilmeni myös, että Faltin hoiti orkesterin harjoittamisen ja johtamisen pääosin omalla kustannuksellaan ja jäi toisinaan tappiolle. Esimerkiksi kaudella 1862–1863 kaikki sinfoniakonsertit järjestettiin hyväntekeväisyystapahtumina nälänhädän lievittämiseksi sekä Spohrin soittokunnan hyväksi – primäärilähteistä päätellen on uskottavaa, että vähintäänkin suurin osa konserttituotoista todella meni näihin tarkoituksiin eikä Faltinin palkkioihin.²¹¹

Myös aiemmat käsitykseni Suomessa 1800-luvulla ilmenneistä kieliriidoista muuttuivat merkittävästi tutkimieni primäärilähteiden myötä. Suomessa 1800-luvun alkupuolelta lähtien voimistunut vaatimus suomenkielisen kulttuurin nostamiseksi tasavertaiseksi ruotsinkielisen rinnalle – ja tämän vaatimuksen seurauksena syntyneet kieliriidat – on usein maantieteellisesti paikallistettu ennen kaikkea pääkaupunkiin Helsinkiin. 1800-luvun Viipuri-kuvaan on monesti yhdistetty myytti kaupungin poikkeuksellisesta monikulttuurisuudesta ja suvaitsevaisuudesta:²¹² kaupungissa asui suomalaisten lisäksi useita muita väestöryhmiä, jotka puhuivat muun muassa saksaa ja venäjää – monet yläluokkaiset kartanonomistajat myös italiaa, kreikkaa ja ranskaa.²¹³ Sekä Faltinin kirjeaineiston että sanomalehtikirjoitusten pohjalta paljastui kuitenkin selvästi, että

eri kieli- ja kansallisuusryhmien väliset ristiriidat vaikuttivat voimakkaasti Faltinin toimintaan Viipurissa koko 1860-luvun ajan. Ristiriidat ilmenivät ainakin jonkinlaisena paheksuntana ja Faltinin järjestämien konserttien boikotoimise-
na. Primääriaineiston tarkastelu osoitti, että Faltin itse pyrki rauhanomaiseen yhteistyöhön monikansallisen orkesterikokoonpanonsa lisäksi muun muassa siten, että viimeisinä toimintavuosinaan Viipurissa hän valitsi sinfoniakonsert-
tiansa ohjelmistoon aina tasapuolisesti niin suomalaisten, pohjoismaalaisten, venäläisten kuin keskieuropalaistenkin säveltäjien teoksia.

Arvioitaessa Faltinin musiikillisen työn merkitystä Viipurissa vuosina 1856–1869 voidaan kiistatta todeta, että Faltinista muodostui 1800-luvun puoli-
välissä Viipurin taidemusiikkielämän pioneeri, joka sitkeällä toiminnallaan vähitellen tutustutti kaupungin laajat kansankerrokset taidemusiikkiin ja konserttikäytäntöihin sekä ohjasi harrastelijatoiminnasta alkanutta musiikil-
lista toimintaa kohti rakenteellisia musiikin harjoittamisen muotoja. Hänen toimintansa muodosti pysyvän pohjan kaupungin myöhemmälle taide-
musiikkielämälle.

Viitteet

- 1 Pajamo 2018, 5–6, 23.
- 2 Esim. Hirn 1970, 1972, 1982, 1992, 1997 ja 2004.
- 3 Viipurin 1800-luvun taidemusiikkielämästä ovat kirjoittaneet esim. Flodin & Ehrstöm 1934; Hällström & Höckert 1941; Pajamo 2018. Viitatessani Hällströmin ja Höckertin julkaisemattomaan käsikirjoitukseen (KK: Karl Theofron Hällströmin arkisto, H MS BB 190) käytän viitteissä luettavuuden vuoksi merkintää Hällström & Höckert 1941.
- 4 Leppänen & Moisala 2003, 71.
- 5 Hämeenaho, Ylipulli & Suopajarvi 2018, 7.
- 6 Esim. Ollila 2010, 167–168; Sarjala 2002, 120–122.
- 7 Leskelä-Kärki 2014, 317.
- 8 Ks. Immonen 2001, 25.
- 9 Sarjala 2002, 56.
- 10 KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.32.
- 11 Viipurissa ilmestyneistä sanomalehdistä ks. Matikainen 2014 ja 2016.
- 12 Esim. Kurkela 2017 ja Sarjala 1994. Lehdet on luettu Kansalliskirjaston historiallisessa sanomalehtikirjastossa (<https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?query=Burton&formats=NEWSPAPER>).
- 13 KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.18, COLL.52.31, COLL.52.33.
- 14 Muistitiedosta esim. Ollila 2010, 166.
- 15 KK, Karl Theofron Hällströmin arkisto, H MS BB 191; Hällström & Höckert 1941.
- 16 Valvoja 1915. Vaikka Hällström oli varsinaiselta ammatiltaan apteekkari, hän harrasti työn ohella kuorotoimintaa, pianonsoittoa ja säveltämistä. Asuessaan Viipurissa vuosina 1902–1910 Hällström toimi Viipurin Laulu-veikkojen johtajana 1905–07 sekä Viipurin musiikinystävien johtokunnan jäsenenä. Lisäksi hän toimi Helsingin Musiikkiopiston ja Suomalaisen Oopperan johtokuntien jäsenenä.

- 17** Viipurissa syntynyt Höckert oli ammatiltaan kirjailija, joka nuorena opiskeli Helsingin musiikkiopistossa vuosina 1884–1889.
- 18** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.21. (Leipzigin konservatorion todistus).
- 19** Kuha 2017, 67–68.
- 20** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoiren, 3. Leipziger Erinnerungen 1854–1856).
- 21** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.21. (Leipzigin konservatorion todistus).
- 22** Leino-Kaukiainen 2014, 312.
- 23** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoiren, 4. Wie ich nach Finland kam).
- 24** Wolff 2014, 350.
- 25** Schweitzer 1993, 40.
- 26** Kaukiainen 2014, 19; Koskivirta 2018, 193–197.
- 27** Teperi 1965, 13–14, 23; Wolff 2014, 351–352.
- 28** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoiren, 5. Wiburger Erinnerungen 1856–1858); Wiborg 9.9.1856, 1.
- 29** Pajamo 1976, 42–43, 58.
- 30** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoiren, 5. Wiburger Erinnerungen 1856–1858).
- 31** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.9, COLL.52.10, COLL.52.13.
- 32** Wolff 2014, 359.
- 33** Wolff 2014, 363, 366.
- 34** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoiren, 5. Wiburger Erinnerungen 1856–1858).
- 35** Hällström & Höckert 1941, 17, 20–22.
- 36** Ks. Roine 2007.
- 37** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoiren, 5. Wiburger Erinnerungen 1856–1858).
- 38** Wolff 2014, 359–360.
- 39** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.33 (R. Faltins memoiren, 12. Utländska artister i Wiborg).
- 40** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmaa: sidotut 1856–1869 (22.5.1863).
- 41** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.33 (R. Faltins memoiren, 12. Utländska artister i Wiborg).
- 42** Hirn 1997, 34; KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmaa: sidotut 1856–1869 (7.10.1863, 11.2.1864, 12.8.1874, 25.4.1865 ja 12.1.1866).
- 43** Flodin & Ehrström 1934, 58; Hällström & Höckert 1941, 14.
- 44** Flodin & Ehrström 1934, 60.
- 45** Pajamo 2018, 38.
- 46** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.13 (Richard Faltin Rose Ziemssenille 5.10.1857).
- 47** Wolff 2014, 362.
- 48** Paavolainen 2016, 68–69. Schultzin seurue vieraili Viipurissa 1824–1836, Hornicken seurue 1841, 1845–1847, 1852 ja 1860, Reithmeyerin seurue 1842–1843, Köhlerin seurue 1843 ja 1848–1849.
- 49** Mäkinen 1985, 42, 45.
- 50** Wiburgs Wochenblatt 31.12.1824, 4.
- 51** Wiburgs Wochenblatt 8.3.1828, 4.
- 52** Wiburgs Wochenblatt 25.4.1829, 4.
- 53** Wiburgs Wochenblatt 22.3.1828, 4.
- 54** ”Die Musik besteht aus österreichischen Volksmelodien.” Wiburgs Wochenblatt 15.3.1828, 4.
- 55** ”Die Musik besteht aus russischen National Liedern.” Wiburgs Wochenblatt 25.4.1829, 4.
- 56** Wiburgs Wochenblatt 13.1.1827, 4; 4.4.1829, 4; 9.5.1829, 5; 28.5.1842, 1.
- 57** Hirn 1981, 547.
- 58** Hirn 1997, 81. ”Viipurin Spohrit” eivät tiettävästi olleet sukua säveltäjä Louis Spohrille (1784–1859).
- 59** Schweitzer 1993, 67–68.
- 60** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmaa: sidotut 1856–1869 (22.10.1856); Wiborg 21.10.1856, 1.
- 61** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmaa: sidotut 1856–1869 (29.10.1856).

- 62** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (21.11.1856).
- 63** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 5. Wiburger Erinnerungen 1856–1858).
- 64** Wiborg 2.12.1856, 4.
- 65** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (7.12.1856).
- 66** Wiborg 9.12.1856, 1.
- 67** Niskanen 2008, 9–10.
- 68** Wiborg 19.12.1856, 4.
- 69** Wiborg 13.2.1857, 4.
- 70** Karl Theodor Hällström: ”Richard Faltin Viipurissa: 1856–1869”, Valvoja 1915/1, 77.
- 71** Wiborg 17.2.1857, 2.
- 72** Hirn 1970, 176.
- 73** Hällström & Höckert 1941, 13; KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (28.2.1857).
- 74** Wiborg 27.2.1857, 4.
- 75** Wiborg 3.4.1856, 4.
- 76** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (5.3.1857 ja 14.3.1857); Wiborg 8.8.1856, 1; 12.8.1856, 4.
- 77** Esim. Marvia & Vainio 1993, 28–30; Niskanen 2008, 10.
- 78** Viipurin kaupungin asukasmäärä 1850- ja 1860-luvulla vaihtelee laskentatavasta riippuen. Väestölaskennan mukaan Viipurissa oli vuonna 1850 8618 asukasta ja vuonna 1860 5421 asukasta (Suomen tilastollinen vuosikirja 1925, II/9). Viipurin läänin henkikirjojen mukaan Viipurissa oli vuonna 1850 4966 asukasta ja vuonna 1860 5775 asukasta (Hämynen 2014, 146).
- 79** Viipurin kaupunki alkoi tukea kaupungin julkista orkesteritoimintaa vasta vuonna 1860. Hirn 1997, 82; Wiborg 29.10.1860, 1.
- 80** Esim. Hirn 1970, 1982 ja 2004.
- 81** Hirn 1982, 9. Myös Kurkela 2017.
- 82** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (24.4.1857).
- 83** ”Konserten var för öfrigt [...] alltför lång och släpig och tröttade derföre något åhörarene”, Wiborg 1.5.1857, 2–3.
- 84** Wiborg 1.5.1857, 4.
- 85** Wiborg 5.5.1857, 1.
- 86** Flodin & Ehrström 1934, 64.
- 87** Hällström & Höckert 1941, 14.
- 88** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.33 (R. Faltins memoires, 12. Utländska artister i Wiborg).
- 89** Korhonen 2004, 21.
- 90** Kuha 2017, 79, 118.
- 91** Pajamo 2008, 1.
- 92** Wiborg 9.6.1857, 2, 4.
- 93** Wiborg 12.6.1857, 2.
- 94** Wiborg 16.6.1857, 2.
- 95** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (6.7.1857); Wiborg 3.7.1857, 1.
- 96** Wiborg 7.7.1857, 1.
- 97** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (12.7.1856).
- 98** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (23.5.1864, 24.5.1864, 16.6.1867, 18.6.1867).
- 99** ”Wer soll die Leitung des Ganzen übernehmen? [...] Auch meine Nächste Zukunft liegt ganz undurchsichtbar vor mir.” KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.13. (Richard Faltin Heinrich & Rose Faltinille 2.7.1857).
- 100** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.13, (Richard Faltin Rose Ziemssenille 26.7.1857; Richard Faltin Heinrich & Rose Faltinille 17.8.1857).
- 101** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 5. Wiburger Erinnerungen 1856–1858); COLL.52.33 (R. Faltins memoires, 12. Utländska artister i Wiborg).
- 102** Wiborg 6.3.1858, 4.
- 103** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 5. Wiburger Erinnerungen 1856–1858); COLL.52.33 (R. Faltins memoires, 12. Utländska artister i Wiborg).

- 104** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (14.3.1858).
- 105** Wiborg 27.2.1858, 2.
- 106** ”Konserten i söndags var en af de talrikast besökta på lång tid.” Wiborg 17.3.1858, 2.
- 107** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (15.10.1860, 21.9.1862).
- 108** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (7.4.1858). Physharmonica oli Wienissä 1818 kehitetty pianomainen soitin, joka edelsi harmonia.
- 109** Wiborg 10.4.1858, 1.
- 110** Wiborg 14.4.1858, 2.
- 111** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (12.4.1858).
- 112** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (15.4.1858).
- 113** Wächter (red. 1858).
- 114** Åbo Underrättelser 31.12.1858, 2.
- 115** Wächter (red. 1859).
- 116** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, MS.MUS.FALTIN 1; Siltanen 2010, 56, 61–63.
- 117** Hirn 1997, 95–96; Wiborg 14.4.1858, 1.
- 118** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (23.8.1858); Wiborg 25.8.1858, 2.
- 119** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (22.5.1858, 24.5.1858, 28.5.1858, 12.6.1869, 13.6.1869).
- 120** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, MS.MUS.FALTIN 1.
- 121** Wiborgs Tidning 20.2.1864, 4.
- 122** ”[...] ansåg jag nu tiden vara komma, att igångsätta min under de senaste åren allt livligare närda önskan, att organisera en orchester, nog stor, för att med densamma giva regelbundna sinfonikonsertter.” KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 8. Wiburger Erinnerungen 1859–1860).
- 123** Flodin & Ehrström 1934, 76–77.
- 124** Flodin & Ehrström 1934, 76–77; KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.15; COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 8. Wiburger Erinnerungen 1859–1860).
- 125** Hällström & Höckert 1941, 35.
- 126** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 8. Wiburger Erinnerungen 1859–1860).
- 127** Flodin & Ehrström 1934, 77; KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.15; COLL.52.31.
- 128** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 8. Wiburger Erinnerungen 1859–1860).
- 129** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (1.2.1860).
- 130** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 8. Wiburger Erinnerungen 1859–1860).
- 131** ”Die besten Stimmen, als z. B. Wahls fehlten.” Hällström & Höckert 1941, 36.
- 132** ”[Symphonie] allgemeinen Entusiasmus erregte und Herrn Faltin als Dirigenten keine Schande machte in Gegentheil ihm nur Lob einerntete. [...] Das musikalische Treiben ist hier überhaupt ein lebhaftes und muss Faltin und Wächter allen Dank gesagt werden für die viel Mühe welche sie geben um dasselbe zu fördern.” Hällström & Höckert 1941, 36.
- 133** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (20.2.1860, 19.3.1860).
- 134** Wiborg 21.3.1860, 1.
- 135** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (10.4.1860). Flodin & Ehrströmin mukaan tässä konsertissa olisi esitetty myös osia Beethovenin teoksesta Ateenan rauniot sekä Beethovenin Uhrilaulu (Flodin & Ehrström 1934, 80), mutta alkuperäisessä ohjelmalehdessä tai sanomalehtiarviossa ei ole mainintaa näistä.
- 136** ”Emellertid kan man icke neka, att orchester föreningen vunnit betydligt sedan sitt första uppträdande och att en

- väsentlig förtjenst i detta afseende bör tillskrivas till H:r Faltin." Wiborg 13.4.1860, 2.
- 137** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (23.4.1860).
- 138** Wiborg 20.4.1860, 1.
- 139** "Af all musik är menniskorösten den herligaste." Wiborg 25.4.1860, 1.
- 140** "Richard Faltin – Dirigent des Orchester-Vereins, Heinrich Wächter – Dirigent des Gesang-Vereins." Wiborg 1.2.1860, 4.
- 141** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 8. Wiburger Erinnerungen 1859–1860).
- 142** Hällström & Höckert 1941, 34.
- 143** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (7.5.1860).
- 144** Wiborg 9.5.1860, 2.
- 145** Hirn 1997, 82.
- 146** Wiborg 29.10.1860, 1.
- 147** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 8. Wiburger Erinnerungen 1859–1860).
- 148** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.32.
- 149** "Vi uttala slutligen den önskan och den förhoppning, att de båda herrarne, trots den vid sista concerten lidna relativt betydliga förlusten, icke måtte låta afhålla sig ifrån att fortsätta sin verksamhet, och att äfvenledes publiken å sin sida genom ett talrikare besök måtte understödja dem i deras berömvärda företag vid de följande concerterna." Wiborg 24.2.1860, 2.
- 150** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (12.11.1860, 17.12.1860, 8.1.1861, 21.1.1861, 22.2.1861, 5.3.1861, 2.4.1861).
- 151** Wiborg 5.12.1860, 1; 21.12.1860, 1–2; 11.1.1861, 1; 25.1.1861, 1–2; 8.2.1861, 2; 1.3.1861, 1; 8.3.1861, 1; 2.4.1861, 1.
- 152** "[...] det salongen var nästan öfverfylld af åhörare [...] man ser intresset för dessa konserter allt mera stiga. Smaken för god musik tillvexer. [...] Jemföres denna vinter med den nästföregående, så finner man att i musikaliskt afseende ett stort steg blifvit uttaget". Wiborg 11.1.1861, 1.
- 153** "Att dirigenten vågat framföra denna så svårt utförda symfoni, bevisar att kapellet redan är i stånd att bjuda på något. Och i sjelfva verket löstes jemväl uppgiften på ett tillfredsställande sätt." Wiborg, 25.1.1861, 2.
- 154** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (17.12.1860).
- 155** "Att anskaffa en god flygel borde ej vara någon svårighet, ty medelst aktieteckning torde man lätt kunna sammanbringa 5 å 600 rubel. Här kunde någon tilläfventyrs fråga: har ej redan engång ett instrument blifvit uppköpt på aktier? Visserligen men blott ett sådant, som väl kan användas till akkompagnement, men ej duger till solospel. Då detta instrument anskaffades, lyckades man ej få någon större summa ihop." Wiborgs Tidning 14.1.1865, 2.
- 156** Wiborg 14.5.1861, 1.
- 157** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 9. Leipziger Erinnerungen 1861–1862).
- 158** Wiborg 30.8.1861, 3; 3.9.1861, 3.
- 159** Wiborg 17.9.1861, 3.
- 160** Flodin & Ehrström 1934, 58–59.
- 161** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoires, 10. Mein Thun und Treiben in Wiburg 1862–1864).
- 162** Tulevaisuusmusiikki (Zukunftsmusik) oli Saksassa perustetun uuden saksalaisen koulukunnan luoma käsite musiikilliselle suuntaukselle, joka pyrki irrottautumaan traditionaalisesta tavasta ymmärtää musiikkia. Koulukunta halusi edistää musiikkia sävelrunon ja musiikkidraaman keinoin ja sen tunnetuimmat edustajat olivat Franz Liszt ja Richard Wagner.
- 163** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869 (14.1.1864).
- 164** "[...] uförändret rättfärdigade fullkomligt våra på förhand uttalade förhoppningar [...] I sjelfva verket hade man tillfälle att i tre olika genrer af musik beundra den talangfulle konstnärns rika uppfattning: klassisk, konsert- och s. k. framtidsmusik, hvilken sistnämnda representerades af

- Liszts bearbetning af partier ur R. Wagners Lohengrin och företrädesvis tycktes anslå." Wiborgs Tidning 20.4.1864, 1.
- 165** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmit: sidotut 1856–1869 (11.1.1865).
- 166** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmit: sidotut 1856–1869 (22.3.1867); Wiborgs Tidning 27.3.1867.
- 167** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoirer, 9. Leipziger Erinnerungen 1861–1862).
- 168** Hällström & Höckert 1941, 56; Otava 31.1.1862, 4; 28.2.1862, 8; Wiborg 13.12.1861, 2–3.
- 169** "Bolck ist unzugänglich." KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.10. (Hermann Wächter Richard Faltinille) 10.3.1862.
- 170** "Zum Besten der Nothleidenden in Lande." KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmit: sidotut 1856–1869 (17.11.1862, 8.12.1862, 19.1.1863, 26.1.1863, 16.3.1863 ja 16.4.1863). Myös Carl Theodor Nielitzin johtama saksalainen teatteriseurue oli antanut yhden hyväntekeväisyysnäytöksen Viipurissa tammikuussa 1857 Oulun ja Kuopion läänien nälkää näkevien hyväksi; Sanan-Lennätin 17.1.1857, 1. Vuoden 1862 nälänhädästä ks. Pitkänen 1991, 40.
- 171** Otava 19.6.1863, 5.
- 172** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoirer, 11. Wiborg 1863–1869); KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmit: sidotut 1856–1869 (19.2.1863).
- 173** W. A. Mozart on syntynyt 27.1.1756. Hällström & Höckert 1941, 46; KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmit: sidotut 1856–1869 (26.1.1863).
- 174** Flodin & Ehrström 1934, 78–82.
- 175** Hällström & Höckert 1941, 60–79.
- 176** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoirer, 11. Wiborg 1863–1869).
- 177** Otava 14.11.1862, 4; 5.12.1862, 3; 16.1.1863, 4; 23.1.1863, 4; 6.3.1863, 8; 10.4.1863, 7.
- 178** Matikainen 2014, 422–424; Matikainen 2016, 166–168. Wiborgs Tidning oli ilmestynyt Viipurissa myös aiemmin vuosina 1854–1855.
- 179** "Dass man mich hier gern sieht und wo möglich für immer hier behalten möchte, davon legen vielfache Äusserungen, Zuvorkommenheiten, Freundlichkeiten aller Art, die ich als Deutscher um so höher schätzen muss, als die Abneigung gegen das Deutsche Element mit der Zunahme des Finnomanismus ja stärker wird, redendes Zeugnis ab." KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.13 (Richard Faltin Rose Faltinille 7.12.1862).
- 180** "Första årets behållning var väl ej betydlig, men dock tillfyllestgörande. De följande åren gäfvo vida sämre resultat och då publikens deltagande allt mer och mer aftog, såg sig dirigenten [Faltin] föranlåten att inställa konserterna." Wiborgs Tidning 1.11.1865, 3.
- 181** "Den förre dirigenten [Faltin] skall helt visst med nöje återgripa till dirigentstafven för att åtaga sig det besvärliga värfvet med inlärandet, blott man af honom icke fordrar offer af tid och möda, utan att tillika göra honom förvissad om en motsvarande skadeersättning. [...] Måtte dervid blott icke de olika nationalitets förhållandena åter göra sig gällande och verka hinderligt för föreningens bestånd, såsom förut varit fallet, utan tvertom enhvar besinna, att musiken talar ett allmänt verldsspråk." Wiborgs Tidning 1.11.1865, 3. Musiikin ja kielen suhteesta ks. Paavolainen 2016.
- 182** "Låtom oss wiborgare betänka detta, innan vi besluta oss till att med försakande af ett musikkapell säga farväl åt konserter och spektakel, åt symfonier och soiréer, åt det bildande elementet som musikaliska nöjen innebära för alla samhällsklasser, för hög och låg, för fattig och rik!" Wiborgs Tidning 27.10.1866, 1–2.
- 183** Hällström & Höckert 1941, 71; Wiborgs Tidning 15.5.1867, 2.
- 184** Wiborgs Tidning 18.9.1867, 1.
- 185** Flodin & Ehrström 1934, 82.

- 186** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoirer, 13. Wie ich nach Helsingfors kam).
- 187** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmiä: sidotut 1856–1869 (29.10.1867, 26.11.1867, 17.12.1867, 16.1.1868, 21.2.1868, 17.3.1868).
- 188** Ilmarinen 20.12.1867, 3.
- 189** Neue Zeitschrift für Musik 6.12.1867, 444.
- 190** ”Vidare faller oss in hvilken skön konst musiken äfven i det hänseende är, att den låter oss glömma vår olycksaliga nationalitetsstrid, som dock till slut icke medför något resultat, i det denna konst till ett gemensamt sträfvande förenar vår stads musikälskande herrar och damer, tillhörande skilda nationaliteter. Se vi dock bland amatörerna i orkestern flera ryska uniformer frambliftra, och består dock sångkören för det mesta af svenska och tyska fruntimmer.” Wiborgs Tidning 22.1.1868, 2–3.
- 191** ”Es sind Russen, Deutsche, Schweden und echte finnomanen dabei. Zum ersten Mal dass sich die verschiedenen Nationen hier vereinigen und ich bin stolz, Richard als Dirigenten zu sehen. Er ist mit Leib und Seele dabei... [...] Ueberhaupt hat Richard mit vielem Unangenehmen zu kämpfen. Die Schweden haben sich bis jetzt fast gar nicht an den Concerten betheiligt und zwar aus dem Grunde weil sie den Preis zu hoch finden. [...] Die Deutschen thun das Meiste und auch einige Russe haben sich sehr nobel bewiesen.” KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.13 (Olga Faltin Rose ja Heinrich Faltinille 18.1.1868).
- 192** Pajamo 2008, 3.
- 193** Hirn 1970, 178–179; Wiborg 20.3.1857, 1–2.
- 194** Wiborgs Tidning 2.11.1867, 2; 25.1.1868, 2; 26.2.1868, 1–2.
- 195** Wiborgs Tidning 18.3.1868, 2.
- 196** Tahtipukkoa säilytetään nykyään Helsingin Kaupunginmuseon kokoelmassa.
- 197** Häkkinen & Pitkänen 1991, 292–296; Hämynen 2014, 153.
- 198** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoirer, 13. Wie ich nach Helsingfors kam).
- 199** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoirer, 13. Wie ich nach Helsingfors kam); KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmiä: sidotut 1856–1869 (28.10.1858, 28.11.1858).
- 200** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmiä: sidotut 1856–1869 (8.10.1860, 11.10.1860, 18.3.1861).
- 201** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.9 (Paul Hermann Richard Faltinille 7.1.1868); Vainio 2009, 378.
- 202** KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.18 (R. Faltins memoirer, 20. Familjerna Pacius, Borgström, Collan); KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmiä: sidotut 1856–1869 (16.9.1858, 10.3.1863, 12.3.1863, 25.9.1864, 27.9.1864, 2.11.1865, 28.11.1865, 4.2.1868, 7.2.1868, 21.8.1868).
- 203** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmiä: sidotut 1856–1869 (22.9.1868).
- 204** Helsingfors Dagblad 24.9.1868, 4; KK, Friedrich Richard Faltinin arkisto, COLL.52.31 (R. Faltins memoirer, 11. Wiborg 1863–1869).
- 205** Esim. Finlands Allmänna Tidning 26.9.1868, 1; Hufvudstadsbladet 29.9.1868, 1.
- 206** KK, Richard Faltinin kokoelma, H 881, Konserttiohjelmiä: sidotut 1856–1869 (3.11.1868, 1.12.1868, 15.1.1869, 9.2.1869, 9.3.1869, 11.5.1869).
- 207** Wiborgs Tidning 4.5.1870, 1; 27.11.1872, 4; 15.2.1873, 2; 23.4.1874, 4.
- 208** Hirn & Lankinen 1988, 35; Pajamo 2018, 55–56, 63.
- 209** Ollila 2010, 19, 29.
- 210** Kaukiainen 2013, 79.
- 211** Benefit-konserteista ks. Kurkela 2017, 51.
- 212** Paavolainen & Supponen 2013, 5–7. Ks. myös Nuppu Koiviston artikkeli tässä julkaisussa.
- 213** Koskivirta 2014, 386; Suomenmaan wirallinen tilasto 1874, III/CV, III/CVII.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Arkistolähteet

Kansalliskirjasto (KK)

Friedrich Richard Faltinin arkisto

COLL.52.21, 31–33. Biographica

COLL.52.9–10, 13. Kirjeenvaihto

COLL.52.15, 18. Käsikirjoitukset

MS.MUS.FALTIN 1. Sävellyskäsikirjoituksia

Karl Theofron Hällströmin arkisto

H MS BB 190. Hällström, Karl & Höckert, Esther (1941). Blad ur musiklivets historia i Wiborg på 1800-talet (julkaisematon käsikirjoitus)

H MS BB 191. Musikhistoriska anteckningar 1–8

Richard Faltinin kokoelma

H 881. Konserttiohjelmia: sidotut 1856–1869

Sanoma- ja aikakauslehdet

Finlands Allmänna Tidning 1868

Helsingfors Dagblad 1868

Hufvudstadsbladet 1868

Ilmarinen 1867

Neue Zeitschrift für Musik 1867

Otava 1862, 1863

Sanan-Lennätin 1857

Valvoja 1915

Wiborg 1856–1858, 1860–1861

Wiborgs Annonce Blad 1842

Wiborgs Tidning 1864–1868, 1870, 1872–1874

Wiborgs Wochenblatt 1824, 1827–1829, 1842

Åbo Underrättelser 1858

Painetut lähteet

Suomen tilastollinen vuosikirja 1925. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto 1925. (<http://www.doria.fi/handle/10024/69243>)

Suomenmaan Wirallinen Tilasto VI:3. Wäenlasku maaliskuussa 1870 Helsingin, Turun, Wiipurin ja Oulun kaupungeissa. Helsinki: Tilastollinen toimisto 1874. (<http://www.doria.fi/handle/10024/67272>)

Nuottijulkaisut

Wächter, Heinrich (red. 1858). Samling af walda sångstycken för skolorna. Första häftet. Wiborg.

Wächter, Heinrich (red. 1859). Samling af walda sångstycken för skolorna. Andra häftet. Wiborg.

Tutkimuskirjallisuus

Flodin, Karl & Ehrström, Otto (1934). Richard Faltn och hans samtid. Helsinki: Holger Schildts Förlag.

Hirn, Sven (1970). Teater i Viborg 1743–1870. Helsinki: SLS.

Hirn, Sven (1972). Kameran edestä ja takaa, valokuvaus ja valokuvaajat Suomessa 1839–1870. Helsinki: SKS.

Hirn, Sven (1981). Kulttuurielämä, vapaa-ajan vietto. Viipurin kaupungin historia, osa IV, toim. Aimo Halila et al. Viipuri: Torkkelin Säätiö, 485–575.

Hirn, Sven (1982). Sirkus kiertää Suomea 1800–1914. Helsinki: SKS.

Hirn, Sven (1992). Operett i Finland 1860–1918. Helsinki: SLS.

Hirn, Sven (1997). Sävelten tahtiin. Populaarimusiikki Suomessa ennen itsenäisyyttämme. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.

Hirn, Sven (2004). Kaunotar ja hirviötä, kotimaista kulttuurihistoriaa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hirn, Sven & Lankinen, Juha (1988). Viipuri – kansainvälinen kaupunki. Jyväskylä: Gummerus.

Häkkinen, Antti & Pitkänen, Kari (1991). ”Nälkävuosien kronikka”. Teoksessa Kun halla nälän tuskan toi. Miten suomalaiset kokivat 1860-luvun nälkävuodet, Antti Häkkinen et al. Helsinki: WSOY, 283–298.

Hämeenaho, Pilvi, Ylipulli, Johanna & Suopajarvi, Tiina. (2018). ”Kulttuurintutkimus osana yhteiskuntaa”. Teoksessa Soveltava kulttuurintutkimus, toim. Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajarvi & Johanna Ylipulli. Helsinki: SKS, 7–27.

Hämynen, Tapio (2014). ”Viipurin läänin väestönkehitys autonomian ajalla”. Teoksessa Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V, toim. Yrjö Kaukiainen, Jouko Nurmiainen & Risto Marjomaa. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö & Karjalan kirjapaino, 144–157.

Immonen, Kari (2001). ”Uusi kulttuurihistoria”. Teoksessa Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen, toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. Helsinki: SKS, 11–25.

Kaukiainen, Yrjö (2013). ”Viipurin suomalaistuminen”. Teoksessa Monikulttuurisuuden aika Viipurissa, toim. Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 17. Helsinki: VSKS, 75–88. (<https://wiipuri.fi/app/uploads/2018/12/VSKS-Toimite-17-Yrjö-Kaukiainen-1.pdf>)

Kaukiainen, Yrjö (2014). ”Viipurin lääni palaa Suomeen – Suomi tulee Viipurin lääniniin”. Teoksessa Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V, toim. Yrjö Kaukiainen, Jouko Nurmiainen & Risto Marjomaa. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö & Karjalan kirjapaino, 12–35.

Korhonen, Kimmo (2004). Suomen säveltäjiä neljältä vuosisadalta. Helsinki: Suomalaisen musiikin tiedotuskeskus FIMIC.

Koskivirta, Anu (2014). ”Suomalaisen kulttuurin vahvistuminen”. Teoksessa Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V, toim. Yrjö Kaukiainen, Jouko Nurmiainen & Risto Marjomaa. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö & Karjalan kirjapaino, 378–418.

- Koskivirta, Anu (2018).** "Saksalainen sivistys, suomalainen kansa: kirjallisuus, kotiseutu ja kansankieli 1800-luvun alun Viipurin koulumaailmassa". Teoksessa Kuvaukset, mielikuvat, identiteetit: Viipurin kulttuurihistoriaa 1710–1840, toim. Piia Einonen & Antti Rähkä. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 20. Helsinki: VSKS, 193–242. (<https://wiipuri.fi/app/uploads/2019/03/VSKS-toimitteet-20-Anu-Koskivirta.pdf>)
- Kuha, Jukka (2017).** Suomen musiikkioppilaitoshistoriaa – toiminta ulkomaisten esikuvien pohjalta vuoteen 1969 saakka. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kurkela, Vesa (2017).** "Suomen synty musiikkikulttuurissa. Orkesterimusiikki ja julkisuus Helsingissä 1860–1910". Musiikki 2017/1–2, 41–85.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (2014).** "Kohti koulutusyhteiskuntaa". Teoksessa Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V, toim. Yrjö Kaukiainen, Jouko Nurmiainen & Risto Marjomaa. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö & Karjalan kirjapaino, 299–336.
- Leppänen, Taru & Moisala, Pirkko (2003).** "Kulttuurinen musiikintutkimus". Teoksessa Johdatus musiikintutkimukseen, toim. Tuomas Eerola, Jukka Louhivuori & Pirkko Moisala. Helsinki: Suomen Musiikkitieteellinen Seura, 71–86.
- Leskelä-Kärki, Maarit (2014).** "Suhteellista elämää. Relationaalisuus ja biografinen vuorovaikutus". Teoksessa Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus, toim. Heini Hakosalo et al. Helsinki: SKS, 314–331.
- Marvia, Einari & Vainio, Matti (1993).** Helsingin kaupunginorkesteri 1882–1982. Helsinki: WSOY.
- Matikainen, Olli (2014).** "Harakka joka sian tappajaisissa": Sanomalehdistö Viipurin läänissä". Teoksessa Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V, toim. Yrjö Kaukiainen, Jouko Nurmiainen & Risto Marjomaa. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö & Karjalan kirjapaino, 419–430.
- Matikainen, Olli (2016).** "Sanomalehti Otavan radikaali kausi (1860–1863)". Teoksessa Muuttuvien tulkintojen Viipuri, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 18. Helsinki: VSKS, 162–174.
- Mäkinen, Kirsi-Marja (1985).** "Viipurin musiikkielämän muutokset – operetin suosion vaikutus Viipurin musiikkielämään". Teoksessa Muutoksia musiikissa, musiikkia muutoksissa, toim. Timo Leisiö. Ikaalinen: Suomen Harmonikkainstituutti, 39–49.
- Niskanen, Riitta (2008).** Missä soitto soi – musiikkitalat Suomessa. Vantaa: Multikustannus Oy.
- Ollila, Anne (2010).** Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta. Helsinki: SKS.
- Paavolainen, Pentti (2016).** "Kielisuhteiden muutos Viipurin teatterissa, oopperassa ja musiikkielämässä". Teoksessa Muuttuvien tulkintojen Viipuri, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 18. Helsinki: VSKS, 66–97.
- Paavolainen, Pentti & Supponen, Sanna (2013).** "Monikulttuurisuuden aika Viipurissa". Teoksessa Monikulttuurisuuden aika Viipurissa, toim. Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 17. Helsinki: VSKS, 5–11. (<https://wiipuri.fi/app/uploads/2018/12/VSKS-Toimite-17-Pentti-Paavolainen-Sanna-Supponen.pdf>)
- Pajamo, Reijo (1976).** Suomen koulujen laulunopetus vuosina 1843–1869. Helsinki: Suomen Musiikkitieteellinen Seura.
- Pajamo, Reijo (2008).** "Viipuri musiikkikaupunkina. Esitelmä Karjala-talossa Helsingissä 17.10.2008", 1–6. (<https://docplayer.fi/16237487-Viipuri-musiikkikaupunkina.html>, viitattu 12.10.2018)
- Pajamo Reijo (2018).** Musiikin juhlaa Wiipuris. Helsinki: Repale-kustannus.
- Pitkänen, Kari (1991).** "Kärsimysten ja ahdingon vuosikymmen – 1860-luvun yleiskuva". Teoksessa Kun halla nälän tuskan toi. Miten suomalaiset kokivat 1860-luvun nälkävuodet, Antti Häkkinen et al. Helsinki: WSOY, 36–77.
- Roine, Maija-Stiina (2007).** Harry Wahlin viulut. Helsinki: Edita Prima.

- Sarjala, Jukka (1994).** Musiikkimaun normitus ja yleinen mielipide. Musiikkikritiikki Helsingin sanomalehdistössä 1860–1888. Turku: Turun yliopisto.
- Sarjala, Jukka (2002).** Miten tutkia musiikin historiaa? Johdatus näkökulmiin ja menetelmiin. Helsinki: SKS.
- Schweitzer, Robert (1993).** Die Wiborger Deutschen. Helsinki: Saksalaisen kulttuurin edistämissäatiö.
- Siltanen, Riikka (2010).** Richard Faltinin (1835–1918) elämä – ja katsaus yksinlauluihin. Metropolia Ammattikorkeakoulu. (julkaisematon musiikkipedagogin opinnäytetyö, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201005118852>, viitattu 27.10.2019).
- Teperi, Jouko (1965).** Vanhan Suomen suomalaisuusliike I. Kehityspiirteitä ja edustajia 1830-luvulta 1850-luvun alkuun. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Vainio, Matti (2009).** Pacius – suomalaisen musiikin isä. Jyväskylä: Gummerus.
- Wolff, Charlotta (2014).** ”Kaupunkien kulttuuri- ja seurapiirielämä”. Teoksessa Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V, toim. Yrjö Kaukiainen, Jouko Nurmiainen & Risto Marjomaa. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämissäatiö & Karjalan kirjapaino, 350–377.